

Notícies inèdites de l'arxiu familiar de Ramon Martí Alsina (1826-1894)

Mª Concepción Chillón Domínguez
conchillon@hotmail.com

RESUM

Sempre és molt d'agrar que, durant una investigació, surtin a la llum arxius familiars relatius al personatge o al tema en qüestió que s'està treballant. És per això que el cas de Ramon Martí Alsina és tan extraordinari en el món científic. Són pràcticament tres mil papers amb informació manuscrita pel pintor i per persones de la seva família, que ens donen informació de tipus personal, íntim, professional, social i polític, artístic, administratiu, etc, per poder veure amb els propis ulls, i sentir, fins i tot, com era aquest pintor de vida agitada i ànima apassionada. Aquest article vol ser un petit tast de les novetats que aporten dos arxius: aquell que encara era inèdit i desconegut (transcrit parcialment a la meua tesi), i l'altre que per fi ha quedat dipositat al Museu Nacional d'Art de Catalunya.

Paraules clau:

Llotja, París, Realisme, Romanticisme, Miquel d'Elies, Francisca Chillida, Segle XIX.

ABSTRACT

Unpublished news of Ramon Martí Alsina's (1826-1894) familiar file

It's always very encouraging in an investigation to find new family archives relating to the person or the subject we study. It's because of this reason that the particular case of Martí Alsina it's been so special for the scientific world. They are about three thousand handwritten papers from the painter and its relatives that offer us information either private, personal, professional, social and political, artistic or bureaucratic. That is to say, all kind of information able to let us feel and see with our own eyes how this passionate and unsettled painter was.

This article wants to be an example of the news that the two unpublished archives offer us, the one unknown and included in my doctoral thesis; and the other, that fortunately has been deposited in the Museu Nacional d'Art de Catalunya.

Key words:

Llotja, Paris, Realism, Romanticism, Miquel d'Elias, Francisca Chillida, 19th Century

1. María Concepción CHILLÓN DOMÍNGUEZ, *El pintor Ramon Martí Alsina (1826-1894): Contrastos de la seva vida a partir d'una documentació inèdita, i proposta d'un primer catàleg*, tesi inèdita, Universitat Autònoma de Barcelona, maig de 2010.

2. Malauradament, no es pot fer cap referència concreta ni a la caixa ni al lligall, atès que aquest arxiu encara està en procés de tractament d'ordenació i la consulta per caixes, per ara, és no-més temporal.

L'any 1920, Joaquim Folch i Torres publicava la primera biografia crítica sobre el pintor Ramon Martí Alsina. Per les notícies que hi aporta, es pot deduir que aleshores va tenir accés a la documentació de l'arxiu familiar, que, en aquell moment, sembla que encara es conservava unida i completa, però, en tractar-se d'un primer estudi de síntesi, és evident que no el va aprofitar tot, ni de bon tros. No ha estat fins fa relativament poc que s'ha descobert que aquesta documentació va ser dividida en dues parts en un moment donat, perquè van ser dos els fills que en Ricard va tenir amb la seva dona, Concepció Cabot: en Narcís i en Carles (aquest últim va sobreviure el seu germà i va ser qui va heretar la propietat de Can Castells a Argentona, que encara és habitada pels seus descendents). Tant en Narcís com en Carles van traspassar als seus fills el preuat arxiu del seu rebesavi, i d'ells ha arribat a les nostres mans. La primera part de l'arxiu, que és el que va donar cos a la meua tesi doctoral¹, on figuren tots els documents transcrits, es conserva actualment a casa dels seus propietaris, descendents d'en Carles Martí Cabot. Aquesta part de l'arxiu consta d'una carpeta on es guarda un gran percentatge de documents epistolars. Pràcticament totes les cartes estan signades pel mateix pintor, però també n'hi ha del seu fill Camil i de Ricard Martí Aguiló, com també d'altres membres de la família, dels seus cunyats, de cosins, d'amics, etc., i alguna de la seva segona dona, Francisca Chillida. Hi ha també uns altres documents, com ara diaris íntims i reflexions personals, que són veritables narracions d'èpoques de la seva vida, sobretot aquelles en què les calamitats econòmiques, la mort dels fills o els desenganys amorosos encenen la ploma d'aquest escriptor amagat sota el pinzell, atès que també es conserven en aquesta carpeta poesies amoroses dedicades a Francisca Chillida, i una d'adreçada a la seva filla Ramona. El conjunt d'aquesta part de l'ar-

xiu el conformen més de 165 documents, tenint en compte que, per exemple, a la reflexió per la mort dels seus fills hi dedica cinquanta-cinc pàgines; i també n'hi dedica més de setanta a explicar la seva relació amb la model Dolores Oliva. Són escrits que, sovint, tenen un caràcter íntim i personal.

L'altra part de la documentació, també d'origen familiar, ha quedat dipositada oficialment, per fi, a l'Arxiu del Museu Nacional d'Art de Catalunya, després de molts anys d'haver estat impossible de consultar-la, malgrat que aquest dipòsit públic havia estat sempre el desig del seu propietari, el senyor Ricard Martí, també rebesnét del pintor. Aquesta part és molt més nombrosa, consta de 1.915 documents en total, que han estat ordenats, provisionalment, en caixes, segons els temes de què tracten². Aquest material es troba ara en tractament arxivístic d'endreçament i, de moment, es presenta en sis caixes:

1. Relacions d'obres, notes, etc. / Poesia i prosa, textos i reflexions literàries i personals i professionals / Sobre l'art i els artistes.
2. Retalls de premsa / Prosa i poemes / Coses que es proposa fer / Idees socials i polítiques / Drama en un acte / Drama en quatre actes / Correspondència.
3. Creditors endreçats per ordre alfabètic (A-F).
4. Creditors endreçats per ordre alfabètic (G-Z).
5. Pagarés i lletres.
6. Documentació amb relació a Francisca Chillida i als seus fills Ramon, Enric i Emília (1886-1917).

El caràcter d'aquesta documentació és molt més variada, en relació, sobretot, amb la vessant professional de Martí Alsina, tant en la part artística, com a pintor, com en la part didàctica, com a

mestre. És, per tant, una documentació més tècnica i administrativa, a banda que també es complementa amb una vessant important de caràcter epistolar, sobretot amb les caixes 3 i 4, on es pot seguir la relació que va tenir amb els seus creditors, marxants i clients més importants. L'existència d'aquests dos arxius fa que la figura de Ramon Martí Alsina comenci a adquirir la dimensió total que li correspon per tal de poder entendre la seva pintura, ja no només amb els nostres comentaris crítics, sinó també amb les seves pròpies paraules i amb notícies totalment inèdites que certifiquen fets amb els quals abans només s'havien establert hipòtesis. Però allò realment important és que aquest gruix de documentació hagi arribat fins als nostres dies. Són papers del segle XIX guardats segurament tal com els va recollir Ricard Martí Aguiló, segons consta pels comentaris que fa sobre una carta o un altre tipus d'escrit, quan intenta datar-lo, per exemple. S'ha de pensar, doncs, que la documentació dipositada al MNAC també devia presentar el mateix aspecte, atès que Ricard va ser qui va recollir tots els papers del seu pare i en va fer un arxiu, amb l'objectiu que el nom del seu progenitor perdurés de generació en generació. Però això no s'entendria si Martí Alsina no hagués començat a guardar ell, des de ben aviat, tot allò que escrivia i tots els papers administratius que passaven per les seves mans. En aquest cas, s'ha tingut molta sort que haguem trobat un personatge tan acurat, o bé amb tanta intenció de projecció d'immortalitat, com també ja va demostrar en els nombrosos escrits que va deixar, amb la qual cosa donava a la figura de l'artista una importància cabdal dins de la societat³. S'ha de pensar, doncs, que, a banda de la voluntat de transcendència del mateix pintor en els seus diaris i narracions, el seu fill Ricard va tenir una actuació molt important com a secretari i recopilador de tots els papers que tenien a veure, no tan sols amb el seu pare, sinó també amb el taller, que sembla que va continuar mantenint després de la seva mort. La manera més pràctica de presentar aquestes notícies és a partir de la separació en blocs temàtics i considerar-ne, de moment, aquells que ens aporten una informació tancada i més concreta: la primera formació, els viatges, les dificultats econòmiques i professionals, com també altres notícies en relació amb l'herència.

La primera formació

Considerem la formació de Martí Alsina el període que va des que va ingressar a la Llotja, a l'edat de catorze anys, el 1841, fins que va començar la seva carrera com a pintor, el 1850. El seu nom apareix a l'Arxiu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, el trobem en alguns llibres de matrícules i en papers d'adjudicació de premis, en aquest últim cas, fins l'any 1848⁴. Paral·lelament, també va treure's el

títol de Batxiller en Filosofia l'any 1845, document que, conjuntament amb uns altres de referents a la descripció d'assignatures i qualificacions, es pot trobar a l'Arxiu de la Universitat de Barcelona. A més, juntament amb aquests papers, en van aparèixer uns altres que deixaven testimoni de la presència del pintor a la Universitat Literària durant el curs 1847-1848, on es va matricular en les assignatures de Literatura Llatina i Literatura Castellana. El seu nom al llibre de matrícules ja era prou significatiu, però també van aparèixer dos rebuts: l'un corresponent al pagament dels drets d'examen del curs 1847-1848 i l'altre corresponent al primer pagament de la matrícula del curs següent, 1848-1849. Però la millor troballa va ser descobrir que s'havien conservat dos exàmens on Martí Alsina ja deixava paleses en el seu discurs algunes de les idees que marcarien la seva filosofia artística i el seu *modus operandi* durant tota la seva trajectòria. Frases com ara: «[...] la naturaleza del poema épico está en la misma naturaleza del hombre afectada por acciones grandes de los hombres mismos», tornaran a repetir-se en algun dels seus discursos i faran referència a la idea transcendental que la creació artística és intrínseca a la naturalesa de l'home.

El més important de la seva etapa de formació és que Martí Alsina ja tenia un bagatge cultural prou important que posteriorment s'aniria enriquint. I això (el desenvolupament de les seves idees personals), juntament amb la influència recollida del seu mestre Lluís Rigalt, li va donar l'empenta per llençar-se definitivament, i en exclusiva, al món de la pintura.

Els viatges

Els viatges de Ramon Martí Alsina sempre han estat un tema controvertit entre els investigadors, amb la problemàtica afegida que el pintor sempre va mantenir, malgrat els aprenentatges i les influències puntuals, un estil propi i característic que no patí mai un canvi brusc, tret de molt al principi, quan encara fallava tècnicament, sobretot en la realització de les anatomies i en les ubicacions de figura en escenes de gènere. Per això es considera tan important el viatge de 1855, perquè, a partir de llavors, en les seves obres, sobretot de figura, sí que s'evidenciava una evolució de qualitat. Però ara es pot saber que el canvi no va esdevenir de sobte, ni per il·luminació divina del pintor. Es pot saber que sí que hi va haver influències estrangeres anteriors, perquè, gràcies a l'arxiu familiar, hem documentat l'existència de diversos viatges, són els següents:

L'any 1851. Potser una de les troballes més importants referent als viatges de Martí Alsina va ser descobrir, en aquest cas a la documentació actualment dipositada a l'Arxiu del Museu Nacional d'Art de

3. M.C. CHILLÓN, tesi inèdita, vol. 3, «Apèndix documental. Documentació de l'arxiu familiar», punt 5.70, entre 1873-1876, p. 154. El pintor reflexiona sobre la seva vida dedicada a l'art: «[...] No debo hacer más que un repaso a mi pobre vida y ver cómo fui a parar dentro el círculo de lo que se llama Arte, siendo artista pintor, y la trivial historia podrá comprender la gran fuerza de mis pensamientos, pero puede equivaler a la manifestación que por vosotros debo de mi conducta artística; manifestación que, con ser tal, explica mis obras y todos mis actos artísticos, comprendiendo las razones de todas las consecuencias, y mi concepto por todas las cuestiones directas e indirectas de mi posición social de artista [...]».

4. M.C. CHILLÓN, op. cit., vol. 3, p. 19-30.

5. Raimon Casellas, en el seu article dedicat al pintor arran de la seva mort: «Ramon Martí Alsina», a *La Vanguardia, Bellas Artes*, 1 de gener de 1895, afirmava amb bastant rotunditat l'existència d'aquest viatge, però, en el moment de redactar la tesi, no teníem prou documents per corroborar les seves paraules: «[...] En 1851 emprendió su primer viaje a los Países Bajos, cuya pintura debió ejercer gran impresión sobre el pintor, pues a su vuelta se mostró completamente transformado». Nosaltres, a la tesi, hem demostrat que, malgrat que es certifiqués documentalment aquest viatge (com així ha estat finalment), Martí Alsina no va seguir l'estil nòrdic d'una manera fidel, i així mateix ho va entendre Raimon Casellas: «Martí aspirava a arrastrar a otros, en vez de seguir a nadie. Por esto sus visitas a Bélgica, primero, y a Francia, más tarde, trajo algo más que una fórmula de paisaje; trajo un programa de radical oposición a todo lo que aquí se creía y practicaba». La hipòtesi de Raimon Casellas tenia el suport dels records de Ricard Martí Aguiló, el fill de Martí Alsina, que suposava que el seu pare havia fet una estada a Bèlgica i a Holanda, d'on segurament li va venir el gust per la representació d'escenes íntimes i interiors, i també una emotivitat i una sensibilitat —d'altra banda, ja innates en ell— per la representació de la natura i dels estats atmosfèrics. Maria Teresa Guasch va posar en dubte aquest viatge al seu article sobre el pintor publicat al catàleg *Cent anys de paisatgisme català*, Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona, 1994, p. 117, nota 7.

6. Recollit dels llibres d'actes de l'Arxiu de l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, de la sessió del 12 de juny de 1853 presidida pel marquès d'Alfarràs.

7. Aquesta notícia ja l'havien recollit M.T. GUASCH, op. cit., 1994, p. 110, i M. LLEDÓ, a «Movimiento naturalista durante la Renacimiento. Expresiones pictóricas», a *Actas del Congreso Internacional: Realismo y Naturalismo en España en la segunda mitad del siglo XIX*, Universitat de Toulouse-Le Mirail, Barcelona, Yvan Lissorgues-Anthropos, 1988.

8. Recollit dels llibres d'actes de l'Arxiu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, corresponent a la sessió del 17 de gener de 1854, presidida pel consiliari Don Ramon de Casanova.

9. Martí Alsina li donava consells sobre com ho havia de fer per millorar les seves composicions dins la seva i pràcticament desconeguda faceta de pintor. En una carta datada el 22 de maig des de París, el pintor li recomanava al seu amic Narcís «calma i reflexió, ja que la ciència no li mancava ni li mancava». Aquesta frase la cita R. TORRENT I ORRI a l'obra *Narcís Monturiol, l'inventor de l'Ictíneu*, Col·leccionable Hora

Catalunya, fora de les hipòtesis que havien plantejat diferents autors, com ara Raimon Casellas o Maria Teresa Guasch⁵, que veritablement en va realitzar un l'any 1851. Tal com ell mateix ho explica, sembla que va ser el primer, amb la qual cosa s'hauria de descartar el també controvertit viatge de 1848. Sobre el de 1851, diu el mateix pintor:

Durante mi carrera de profesor no he creído ser un hombre de costumbres. Era profesor porque era artista, pensaba yo, y no perdonaba medios de mejorarme como tal. Siempre tuve la mirada observadora sobre lo que en el mundo artístico de los hombres se practicaba [...], las solemnidades de exposiciones artísticas que desde el año 51 he podido presenciar en el extranjero, con todas las manifestaciones artísticas que extendiéndose por el mundo vienen en una y otra forma a las manos y que no he abandonado hasta el día debiendo como yo quería, dejar mi criterio artístico asegurado, lo cual constituye la ciencia del profesor que debe comunicar sus [...] a los discípulos. [...].

Malauradament, no parla de cap país en concret, però almenys ara es coneix del cert que la seva primera estada a l'estranger es va realitzar l'any 1851, i no és agosarat relacionar-la amb un viatge llarg que arribaria fins als Països Baixos i Holanda, passant per París, d'anada o tornada, per visitar el Saló, segons els records del seu fill Ricard, com després afirmaria Raimon Casellas.

L'any 1853. D'aquest any existeix, als llibres d'actes de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, un permís que van demanar el nostre pintor i Josep Serra Porson per fer un viatge a l'estranger:

[...] y de las comunicaciones remitidas sobre el particular referido al Señor Gobernador y Excelentísimo Señor Ministro de Fomento en 31 del mismo mes: de los oficios de Don Ramon Martí y de Don José Serra, profesores de las Escuelas de la Academia, acompañando solicitud dirigida al Gobierno, pidiendo licencia para trasladarse al extranjero [...].⁶

La constància d'aquest viatge també està recollida en la documentació familiar, en un dels papers

Nova, 1985, p. 12. Segons Torrent i Orri, J.M. Ainaud de Lasarte va poder consultar, cap a l'any 1950, un epistolari que actualment es dona per perdut, on Ramon Martí Alsina redactava veritables cursos de pintura per correspondència, per tal que el seu amic millorés les inquietuds artístiques. El nostre pintor aconsellava a Monturiol sobre com havia d'escollir les

models, sobre qüestions relatives al coneixement de la llum i el color, sobre com havia d'aplicar la pintura i com calia utilitzar els pinzells, etc.

10. Vegeu Eliseu TRENÇ, «El paisatgisme català i el paisatgisme europeu en el segle XIX abans de l'impressionisme», a *Cent anys de paisatgisme català. Centenari*

de la qual diu que: «el ministro de Fomento, accediendo a las instancias de D. José Serra y D. Ramon Martí, profesores de los estudios menores [...] les da licencia para pasar al extranjero»⁷; llicència que estava signada a Barcelona el 27 de juny de 1853. De nou, apareix la incertesa de no saber on va anar en aquest segon viatge. Però, uns quants mesos més tard, se sap que Martí Alsina, juntament amb Miquel Fluixench, van sol·licitar una altra llicència per anar a Madrid amb l'objectiu de presentar-se a les oposicions de professor de Dibuix de Figura que s'havien de portar a terme a l'Acadèmia de Belles Arts de San Fernando. Aquesta sol·licitud va ser concedida, i la reial llicència es va fer oficial a l'acta del 17 de gener de 1854: «[...] Otra del quince de diciembre, concediendo Real licencia a los profesor y ayudante, Don Ramon Martí y Don Miguel Fluixench, para pasar a la corte, con el objeto de tomar parte en las oposiciones a la plaza de profesor del dibujo de figura, vacante en las escuelas dependientes de la corporación [...]»⁸. Així doncs, a principis de l'any 1854, Ramon Martí Alsina va aconseguir la plaça de professor de Dibuix de Figura de l'escola de la Llotja.

L'any 1855. Encara que no pertoca en aquest article parlar d'allò que ja es coneix sobre el pintor, per exemple, que el viatge de 1855 era fins ara l'únic que havia estat documentat durant el qual se sap que va mantenir una important correspondència amb el seu gran amic Narcís Monturiol⁹, sí que es pot recordar que de ben segur que va poder veure les quaranta-tres obres que va exposar Courbet al Pavelló del Realisme, com també les dels mestres de Barbizon, i, segons ja va dir Eliseu Trench¹⁰, posar-se al dia del debat sobre el realisme que hi havia en aquell moment en el món artístic i literari, sobretot amb les obres de Champfleury. Fins i tot, ell va arribar un punt que va intentar desfer-se del títol de «cardenal celebrante del soberano artífice del Realismo»¹¹: «No me gustan las escuelas, no me gustan las banderas, no me gustan los sistemas, no me gustan los dogmas [...] Me es imposible anclarme en la pequeña iglesia del realismo, ni aun siendo el dios»¹².

L'any 1863. S'ha conservat una carta datada el 8 de juliol¹³, destinada a Carlota Aguiló i signada pel seu marit, Ramon Martí Alsina, des de París. Pel con-

de la mort de Lluís Rigalt, Ramon Martí Alsina i Joaquim Vayreda, Barcelona, Ed. AUSA i Museu Nacional d'Art de Catalunya, 1994, p. 25, i també, Champfleury. *Su mirada y la de Baudelaire. Presentación y selección de textos de Geneviève y Jean Lacambre*, Madrid, Balsa de la Medusa, 1992.

11. Champfleury. *Su mirada...*,

1992, p. 18. Segons l'expressió d'Alfred DELAVAU, a *Histoire anecdotique des cafés et cabarets de Paris*, París, 1862, p. 4.

12. Op. cit., p. 20. Ho va escriure a la revista *Le Réalisme*, París, 1857, p. 3.

13. M.C. CHILLÓN, op. cit., tesi inèdita, 2010, volum 3, «Apèndix

tingut de la carta, sembla que el nostre pintor va fer una curta estada a la capital francesa d'uns cinc dies per visitar el Saló i aprofitar també per veure els museus. Per això es lamenta a la carta d'haver-hi arribat un dilluns —quan els museus estaven tancats—, i que, a més, el Saló no obrís les portes fins a les dotze del migdia. També li explica a Carlota que l'endemà volia anar al Louvre i que el dia anterior havia estat a Versalles. Segons les pròpies paraules del mestre: «Quisiera que todo fuera tiempo para ver lo que necesito». Aquest viatge i els posteriors que realitzà a París més endavant no fan més que confirmar l'íntima relació emotiva que tenia el pintor amb aquesta ciutat. Si no va viatjar més, va ser perquè a Barcelona hi tenia massa maldecaps per poder marxar amb llibertat, però és evident que Martí Alsina era un home inquiet que frisava per estar al dia de l'art que es feia arreu i que l'entusiasmava poder visitar tots els museus que podia.

L'any 1865. Després d'unes estades a Girona, una de les quals està documentada gràcies a una carta que s'ha conservat i que el pintor va enviar a la seva família el 14 de desembre de 1864¹⁴, va organitzar un viatge a Madrid amb Teodoro Ponte de la Hoz (oficial del Ministeri de Foment i pintor de cert renom en aquell temps, com també acadèmic de la Real Academia de San Fernando), per qüestions administratives que afectaven el claustre de professors de l'Acadèmia de Barcelona (millora de sous, pagament de retards, etc.), a més d'altres afers, com ara aprofitar l'avinentsa per acabar de fer-se un nom a Madrid i emprendre el camí de l'èxit. Aquesta estada a la capital espanyola, que va durar uns quatre mesos, també és totalment inèdita en la biografia de l'artista, però no només això. S'ha tingut la sort de trobar conservades pràcticament totes les cartes que Martí Alsina va escriure durant la seva estada a Madrid. Aquest viatge, i aquesta correspondència en particular, ens obre una mica més el ventall de l'oportunitat de conèixer millor, no només la figura del pintor, sinó també la vida quotidiana i artística que es vivia a la cort a mitjan segle XIX. Se sap, per exemple, que va establir una relació d'amistat íntima amb el pintor Isidoro Lozano, que també va tenir relació amb els Madrazo i, sobretot, que és molt curiosa l'anècdota de com va intentar vendre-li una marina a l'infant Sebastián Gabriel de Borbón¹⁵. La primera carta que es conserva data del 13 de gener

de 1865, i l'última, del 27 de març, encara que s'intueix que s'hi va quedar fins a l'abril, per les conclusions que s'han pogut treure del contingut d'altres cartes que no contenen data.

L'any 1867. També va ser l'any 1867 quan el van convidar a presentar les seves obres a l'Exposició Universal de París¹⁶, on Courbet i Manet van exposar en un pavelló a part i els artistes més destacats de l'Escola de Barbizon van tenir un reconeixement general. Les obres del pintor van arribar a París sense problemes, segons informa Francesc Miquel i Badia el dia 29 d'abril de 1867 al *Diario de Barcelona*¹⁷. I se sap que, el 21 de setembre, el director de la Llotja va concedir al pintor una llicència de dotze dies en resposta a una sol·licitud que li va fer d'absentar-se de les classes que podria coincidir amb un possible viatge a París. Efectivament, s'han conservat un parell de cartes remeses pel pintor des de París que confirmen documentalment aquest nou viatge inèdit del pintor a la capital francesa a finals de setembre¹⁸. Malauradament, tot es va complicar per una manca d'espai en l'organització de la mostra i li van comunicar que era impossible admetre totes les obres que ell enviava. Aleshores, l'artista va decidir renunciar a l'exposició. Si no s'acceptaven totes, el públic només coneixeria una part fragmentada de la seva personalitat com a artista, i no estava disposat a deixar la seva imatge tan limitada. A la carta datada el 24 de setembre de 1867, el nostre pintor li explica a Carlota quelcom que podria tenir a veure amb aquell problema:

Cree, Carlota mía, que si no fuera por lo que tengo que hacer con mis cuadros (como lo tengo ya preparado) ya me habría vuelto hoy mismo; pues ya estoy satisfecho de la exposición en lo que a mí toca. Ya puedes creerlo. No me arrepiento del viaje aunque nada dejara adelantado para mis cuadros, pues mucho estimula el ver claro lo que uno es, lo que puede hacer, y por lo tanto lo resuelto que debo ser en poner toda la meditación en mis cosas, lo cual no necesita por mi parte sino un poco de paciencia. Con esto me basta y sobra para grandes resultados. Pero además, lo hermoso del viaje vale por todo¹⁹.

Així doncs, va deixar estar l'exposició a París i va intentar portar-la a Londres ampliada²⁰, projecte

extret del núm. 3 (15 de maig de 1867). «[...] Pero ¿quién asegura que están presentes hoy en Francia todos los artistas del universo? ¿Quién asegura que aquellas son sus mejores obras? ¿Quién asegura que las circunstancias de un momento y de un concurso especial son guía infalible para decidir sin otros antecedentes la situación y la filosofía del arte? Con los lienzos de los pintores renombrados que faltan en París, podía ciertamente cubrirse mayor espacio superficial que el cubierto con las obras expuestas. ¿Puede ni debe juzgarse de una época de la historia por la sorpresa de un día? [...]», extret del núm. 8 (30 d'agost de 1867).

17. F. MIQUEL I BADIA, «Exposición Universal de París», *Diario de Barcelona* (29 d'abril de 1867), núm. 119, p. 3.970-3.972: «[...] La selección española como le dije a v. en una de mis primeras cartas está reducida a un saloncito de pequeñísimas dimensiones, cuidadosamente decorado, pero insuficiente para dar idea algo exacta del movimiento artístico en nuestra patria [...] Por lo que le he dicho a v. habrá comprendido que la sección española de Bellas Artes tiene un corto número de cuadros y que en ella no figuran, ya por no haber presentado obras; ya por no haber cabido las remitidas, algunos de nuestros pintores más celebrados. Entre los últimos se cuenta nuestro paisano don Ramon Martí Alsina quien, con harto dolor he de decirlo, se ha visto obligado a retirar sus obras sin haber podido exponerlas, siendo así que se hallaban ya en París y hubieran contribuido indudablemente a dar a conocer con ventaja el cultivo del arte en Cataluña [...]».

18. Vegeu: M.T. GUASCH, «Ramon Martí Alsina i la pintura...», 1994, p. 117. A la nota núm. 23, hi comenta que Marie Lledó, al Congrés Internacional de Tolosa de 1987, va posar en dubte que Martí Alsina hagués estat a París preparant aquesta exposició. Teresa Guasch, per contra, no creu que l'artista se n'hagués perdut l'oportunitat, no només de preparar la seva exposició a París, sinó també de conèixer moltes obres i pintors importants del moment. La presència de les cartes de l'arxiu familiar que documenten la presència del pintor a París l'any 1867 aclareixen els dubtes que s'havien tingut fins ara.

19. M.C. CHILLÓN, op. cit., tesi inèdita, volum 3, «Apèndix documental. Documentació de l'arxiu familiar», punt 5.48, París, 24 de setembre de 1867, p. 100.

20. Joaquim Folch i Torres recull unes notes que Martí Alsina hagués pogut prendre per preparar aquesta exposició: *La sega, La vereda, Les estacions, Alegories de les edats històriques (Grècia, Roma, l'Edat Mitjana), Gran fantasia sobre les cruzados (Pelotones de Obispos, sonrisas diabólicas, mujeres y niños destrozados), El*

documental. Documentació de l'arxiu familiar», punt 5.1, 8 de juliol de 1863.

14. M.C. CHILLÓN, op. cit., tesi inèdita, 2010, volum 3, «Apèndix documental. Documentació de l'arxiu familiar», punt 5.2, Girona, 14 de desembre de 1864. La documentació epistolar des de Madrid va des del punt

5.3, p. 56, fins al 5.47, p. 107.

15. M.C. CHILLÓN, op. cit., tesi inèdita, 2010, volum 3, «Apèndix documental. Documentació de l'arxiu familiar», punt 5.18, Madrid, 12 de febrer de 1865, p. 74; punt 5.34, Madrid, entre el 9 i el 13 març de 1865, p. 95.

16. Vegeu José de CASTRO Y SER-

RANO, *España en París: Revista de la Exposición Universal de 1867*, Madrid, Librería de Duran, 1867. És una crònica molt gràfica de tot allò que va conformar aquesta exposició i, evidentment, aporta una visió crítica sobre alguns temes com ara la participació, els jurats i els premis: «España ha remitido 54 cuadros, que no todos se han expuesto, sin que sepamos

la causa: de ellos, según nuestras noticias, han sido propuestos para premio el del Sr. Rosales, que representa a Doña Isabel la Católica dictando su testamento; el sermón en la Capilla Sextina, del Sr. Palmaroli; el desembarco de los puritanos en la América del Norte, del Sr. Gisbert, y el Antiguo Salón de Cortes de Valencia, del Sr. Gonzalvo [...]»,

Carlismo (Raptos, sonrisas diabólicas, fantasmas papales), Desnudo de mujer (gran cabellera), El criminal, Retratos a la manera de Rhenbrandt. Vegeu: J. FOLCH I TORRES, *El pintor Martí i Alsina, els precedents artístics, l'home i l'artista, l'obra*, Barcelona, 1920, p. 65.

21. M.C. CHILLÓN, op. cit., tesi inèdita, 2010, volum 3, «Apèndix documental. Documentació de l'arxiu familiar», punt 5.79, 1 de maig de 1879, p. 187.

22. M.C. CHILLÓN, op. cit., tesi inèdita, 2010, volum 3, «Apèndix documental. Documentació de l'arxiu familiar», punt 5.90, pels volts de 1882, p. 142.

23. M.C. CHILLÓN, op. cit., vol. 3, «Documentació de l'arxiu familiar», punt 5.121, 18 de novembre de 1891, p. 341.

24. M.C. CHILLÓN, op. cit., vol. 3, «Documentació de l'arxiu familiar», punt 5.122, 22 de novembre de 1891, p. 342.

que sembla que també va quedar aturat per l'enorme despesa que suposava. El 21 d'octubre, Martí Alsina va rebre una carta d'Ignasi Girona des de Madrid on li explicava que estava preparant una exposició amb les obres que havien arribat de París, però no sabem si aquesta exposició es va celebrar finalment.

Els anys 1878-1879. El 2 de març de 1878, va morir la seva dona Carlota Aguiló Moreno i, totalment trasbalsat pels últims successos (des de la mort dels seus fills fins a la greu situació econòmica que patia), decidí marxar cap a París acompanyat de les seves filles Anita i Ramona. Durant aquesta llarga estada, que va durar fins al setembre de 1879, va continuar tenint cura del seu taller mitjançant la correspondència. El mateix Ricard, coneixent l'estat delicat del seu pare, cansat de tantes fuetades com li estava donant la vida, li aconsellava en una carta: «Bien tiene V. razón, padre mío, que no deberá V. venir, como no se lo aconsejaría en manera alguna, si no fuera el que va a cobrar dinero, salvar Cátedra y acordar encargos»²¹.

L'any 1882. Deixant de banda aquesta llarga estada, va aparèixer, però, un altre viatge inèdit a la capital francesa l'any 1882, segurament més curt, només per acabar alguns encàrrecs contractats. El testimoni és una carta²² adreçada a les seves filles, Anita i Ramona, datada a finals d'aquell any, on es mostra desenganyat i profundament decebut per com havia acabat la seva història amb la seva model Dolores Oliva. El pintor ho narra en un dels seus diaris i explica que van tallar les relacions el 15 d'agost de 1882, atès que, finalment, i davant la negativa reiterada del pintor a tornar a casar-se, Dolores va acceptar contraure matrimoni amb un pretendent l'11 de novembre d'aquell mateix any.

L'any 1891. Un dels últims viatges inèdits que s'han descobert coincideix amb una altra estada a Madrid amb motiu d'unes oposicions on sembla que el pintor havia de ser-ne tribunal. El testimoni és una carta datada el 18 de novembre i adreçada a la seva filla Anita i al seu gendre Josep Lluís Pellicer²³. Una setmana després, el 22 de novembre, va enviar una altra carta dirigida a tots els seus fills amb el propòsit d'explicar-los les peripècies del viatge. És un text realment interessant per la qualitat narrativa, pel to de relat i per l'estil còmic que imprimeix. A més, també es tracta d'un document molt suggestiu de com devia ser un viatge amb tren a finals del segle XIX²⁴.

Les dificultats econòmiques i professionals

Entre les caixes 3, 4 i 5, s'hi ha endreçat tota la documentació referent a les relacions que Martí Alsina va tenir amb els que, a la fi, van ser els seus cre-

adors. Hi ha una llista al principi de la tercera caixa on se'n relacionen trenta-tres, però a l'interior n'hi ha molts més, en total seixanta-sis. A continuació, citem aquells que van rebre garanties en forma de pagarés i teles. Les obres pictòriques les transcrivim en apèndix al final de l'article:

Francesc Alas de Villa Rosal, a qui li va emetre un pagaré de 2.000 pessetes i li va deixar una garantia de catorze obres. Per conèixer-ne la llista sencera, vegeu l'apèndix.

Josep Borrell, a qui el pintor li va quedar a deure 9.500 pessetes, però el Sr. Borrell tenia en el seu poder una sèrie d'obres que es relacionen a l'apèndix.

Pau Borrell, al qual va emetre onze pagarés que sumen 14.711 pessetes.

Antoni Canals, al qual li va emetre 44 pagarés que sumen 47.780 pessetes i li va deixar un total de setanta-tres obres, la relació de les quals es pot trobar a l'apèndix.

Francesc Coma i Freixa, al qual va emetre setze pagarés que sumen 24.550 pessetes.

Miquel d'Elías fou el gran soci del pintor durant molts anys. Va posar, per engegar la societat 7.000 pessetes, però, al final del negoci, Martí Alsina hi tenia acumulat un deute de 130.965 pessetes. Tots els negocis d'exposicions i projectes, així com les obres que es va quedar Elías per saldar el deute, queden relacionats a l'apèndix.

Valentí Escardó, a qui va emetre onze pagarés que sumen 17.475 pessetes. Vegeu la relació d'obres en garantia a l'apèndix.

Gaspar Espriu, a qui li va emetre un pagaré de 3.000 pessetes i li va deixar un total de trenta-una obres, comptant les vuit que queden juntes en el número 21. Vegeu-ne la relació a l'apèndix.

Joan Espriu, a qui va firmar setze pagarés que sumaven 24.495 pessetes i li va deixar un total de més de cent obres en garantia de les quantitats requerides al llarg del temps. Vegeu-ne la relació a l'apèndix.

Ramon Estruch. Vegeu les obres que el pintor li va deixar en garantia a l'apèndix.

Jaume Esteve i Nadal, a qui li va fer entrega de nou pagarés que sumen 16.875 pessetes.

Robert Fàbregas, a qui li va emetre set pagarés que sumaven 38.500 pessetes i li va deixar quinze obres en garantia. Vegeu-ne la relació a l'apèndix.

Agustí Peyra, advocat, a qui li va fer entrega de sis pagarés que sumaven 7.955 pessetes. Van quedar de la seva propietat diverses obres que es relacionen a l'apèndix.

Joan Riba, amb qui subscriu un conveni pel qual li presta 3.500 pessetes i el pintor li deixa en garantia una sèrie d'obres.

Josep Ribet, personatge a qui va emetre més pagarés, en total 79, que sumaven 96.695 pessetes,

que era tota una fortuna, i a aquí li deixà en garantia només disset obres. Vegeu-ne la relació a l'apèndix.

Gustau Saborit, que es relacionà amb ell des de 1885, encara que tenim rebuts, pagarés i cartes fins al 1891. El dia 14 d'agost de 1885, es va fer la relació de les obres deixades en garantia davant el notari Sr. D. Adolfo Tocho. Vegeu l'apèndix.

També coneixem més noms de clients a partir de pagarés emesos que no hem trobat a la caixa dedicada als creditors, per tant, no és gens estrany que, durant tota la seva vida, Martí Alsina visqués en una corda fluixa constant i les seves produccions fossin irregulars al llarg de tota la seva carrera, atès que sempre va estar sotmès a la pressió dels clients i dels creditors. El seu problema va ser no calcular allò que gastava i allò que podia guanyar. Les relacions de negoci i de préstec van començar molt aviat. Un dels seus primers creditors va ser un tal Carles Raull²⁵, que ja està documentat l'any 1859 i al qual el pintor encara firmà un pagaré per vuitanta-quatre pessetes l'any 1872. Martí Alsina, un cop començava una relació de negoci amb algú, trobava molt difícil no tornar-li a demanar diners, amb l'excusa que li anava tornant el deute amb pagarés, dels quals va conservar totes les còpies. Gràcies a això, nosaltres podem fer una suma exacta de tot el que havia degut i no havia tornat en metàl·lic. No deixa de ser curiós, però, que el pintor conservés tots aquells papers i cartes, tant els personals com els professionals. Amb aquesta qüestió sí que va ser molt acurat. Si bé li costava arribar a pagar els deutes, conservava tots els documents que hi feien referència. I no deixa de ser curiós que una persona amb tanta capacitat de treball com Martí Alsina, i amb tanta sensibilitat i cura amb els seus escrits i els seus papers de tipus administratiu, donés tan poca importància als diners, tot i que tenia al seu càrrec una família per mantenir. És quelcom que costa d'entendre.

Una de les troballes més importants d'aquest arxiu és l'escriptura de la Sociedad Elias y Martí, datada el 7 de febrer de 1867. A l'interior, s'hi reafirma que aquesta relació ja es portava a terme de forma privada i per compromís oral (el rebut més antic que s'ha trobat, per exemple, relacionat amb D'Elies data de 1860). Miquel d'Elies aporta a la societat 7.000 pessetes, mentre que Martí Alsina hi aporta onze teles i dotze mil dibuixos

[...] en su mayoría estudios del natural de paisaje, marina, figura humana, animales, entre ellos cerca tres mil quinientos estudios de fieras entre León, Leona, Pantera, Leopardo, Tigre, Oso y otros. Trajes, costumbres, etc. Parte de estos dibujos están en ciento cuarenta

cuadros desde marca mayor a la mitad de ésta.

La carpeta de Miquel d'Elies consta de cinquanta documents, però els més interessants són les llistes que fan referència a les obres del pintor i que, durant l'any 1876, D'Elies va realitzar per liquidar les obres de Martí Alsina i poder tancar la societat. Hi ha una «Relación de cuadros destinados para París», una «Relación de cuadros destinados para Londres», una «Relación de cuadros que se destinan a asistencia en los talleres» i una «Relación de cuadros destinados a la venta en Barcelona» (vegeu l'apèndix). Però quan arriba l'any 1878 i es veu que no milloren els resultats, es decideix anul·lar la societat el primer de març, amb el deute de 130.965 pessetes que Miquel d'Elies cobra amb un total de 170 obres, totes les quals són numerades i titulades. Aquesta llista, juntament amb la resta, és una de les troballes més interessants d'aquestes caixes (vegeu l'apèndix). I una notícia curiosa en relació amb aquesta carpeta és que Ramon Martí Alsina apareix només una vegada com a comprador, en aquest cas, d'una peça del pintor Aquiles Battistuzzi. El 6 d'abril de 1881, Battistuzzi signa al nostre pintor un rebut de dotze duros per una aquarel·la que representava un punt de vista de Barcelona. En un altre document, Martí Alsina ja li fa un encàrrec més gran. Battistuzzi es compromet a pintar en dos mesos un punt de vista interior de la catedral de Barcelona:

[...] tiene que ser mayor de 400 duros su real y verdadero precio, y eso sin pretensión, pero tampoco quiero quitar un ochavo de lo que he establecido [...] Con estas condiciones y de antemano ya dilucidadas hoy lunes 25 de mayo de 1868, he dado conmigo en acabar dicho cuadro y por consiguiente conformarme a los pactos establecidos, declaro que el día 26 de mayo de 1868 he recibido la cantidad de 17 duros como primera quincena.

En general, les capses dedicades a les relacions professionals del pintor conformen un dels grups més importants de tota la documentació d'arxiu dipositada al Museu Nacional d'Art de Catalunya i, de cara a la investigació del pintor, és un dels punts decisius, ja que, tal com s'ha vist, en els papers existeixen relacions d'obres que ens poden permetre documentar les seves obres.

Altres notícies en relació amb l'herència

Per últim, hi ha una caixa destinada a contenir tota la documentació referent a la segona família del pintor, és a dir, aquella que va formar quan es va casar amb Francisca Chillida i Pons i de la

25. M.C. CHILLÓN, op. cit., vol. 3, «Apèndix documental», punt 5.7, Madrid, 24 de gener de 1865, p. 62. Carles Raull apareix documentat en una de les cartes que Martí Alsina envia a Carlota des de Madrid. Raull no devia estar gaire satisfet d'aquest viatge, perquè van ser moltes les despeses que en va haver de pagar.

26. M.C. CHILLÓN, op. cit., vol. 1, p. 127. Ramon Martí Alsina va redactar un testament oficial que es pot consultar al volum 3, punts 5.71 i 5.72, p. 163, 164 i s., entre el març i l'abril de 1877. L'havia de dipositar, segons consta als esborranys, al despatx del notari Catalán el dia 7 de març de 1877, però quan vam consultar l'Arxiu de Protocols, no hi va aparèixer, per la qual cosa vam deduir que l'esborrany mai no va arribar al despatx.

qual naixeren tres fills: Ramon, Enric i Emília. Referent a la informació sobre Francisca Chillida, hi ha diversos papers de caire administratiu: rebuts de lloguer del pis del carrer Luis Antúnez número 7, 4t 1^a, del col·legi dels nens, de serveis mèdics, etc., ja que, de fet, pràcticament tot ho pagava Ricard Martí Aguiló. També hi ha papers més interessants, com ara cartes que demostrin el grau de relació íntima que hi havia entre les famílies Martí-Aguiló i Martí-Chillida, atès que la primera família del pintor va ajudar a subsistir la segona:

Por mano de mi hijo Ramon consigno gustosa que desde el día en que falleció mi esposo en Diciembre de 1894, he recibido de su hijo Ricardo e hijos políticos Pellicer y Narciso para atender a mi subsistencia y la de mis hijos a razón de dos pesetas y media diarias, además de 22,5 pesetas mensuales para pago de alquiler del piso y otras cantidades para gastos extraordinarios cuyo auxilio sigo percibiendo. Conste pues para satisfacción y uso particular de los donantes. Barcelona, 15 de mayo de 1899. Francisca Chillida.

En una altra d'aquestes cartes, Francisca mostra que va cuidar de la cunyada del pintor Martí Alsina:

He recibido de Ricardo Martí la cantidad de 32,18 ptas. como sobrante metálico correspondiente a su tía Dª Melitona Aguiló y por igual concepto percibiré 5 ptas. hasta 40 que me entregará Pellicer. Durante el tiempo que estuvo en mi compañía (que fue aproximadamente un año) hasta el día de su muerte, 30 de Abril último, recibí para su manutención 67,50 mensuales. Queda a mi pertenencia una mantilla de blondas, un cubierto de plata, su sillón, etc, etc. Gracia, 23 de Mayo de 1899. Francisca Chillida.

Just després de la mort de Martí Alsina, Francisca Chillida se'n va anar a veure el notari Antoni Gallardo y Martínez, per tal de protestar sobre l'herència, perquè no se sap si va deixar atorgat testament²⁶, i va obrir una escriptura el dia 27 de desembre de 1894. El notari va fer una visita al taller del pintor i en va realitzar un meticulós inventari, un document molt valuós per veure tal com va quedar el taller, que, segons la descripció, s'ha pogut constatar que era totalment buit d'obres del pintor. Solament hi havia peces a mig pintar de molt poca importància i materials pictòrics. D'aquesta acta, se'n va fer una escriptura autoritzada pel notari Antoni Gallardo Martínez el 19 de gener de 1895, amb l'objectiu que la vídua pogués prendre possessió d'aquests béns inventariats.

De Francisca Chillida, també se'n conserven inventariades totes les obres que havien quedat sota el seu poder segons aquesta declaració jurada del 2 de maig de 1907:

Ricard Martí Aguiló me ha hecho entrega por completo satisfactoria de todos los trabajos pictóricos constituidos por cuadros, estudios, apuntes y dibujos debidos al fondo, que, defiriendo a mis ruegos, ha venido guardando el Don Ricardo en su poder desde la muerte de su Señor padre, sumando los trabajos en color el número de ciento setenta y dos [...]. (Vegeu l'apèndix.)

Però també és veritat que, segurament per necessitat de diners, al mes d'agost de 1909, es va veure obligada a empenyorar algunes pintures a la caixa de préstecs La Estrella, i després va demanar ajuda a Ricard Martí Aguiló, per tal que no es perdessin les obres. Li va demanar que es fes càrrec de les paperetes d'empenyorament, tal com consta en una carta del 22 d'octubre de 1909. També Enric Martí Chillida, en nom de la seva mare, va insistir al seu germà Ricard que es quedés, per una quantitat pactada, les paperetes d'empenyorament, segons es dedueix de tres cartes datades el 19 d'abril, el 8 de juny i el 14 de juny de 1910. Segurament aquesta va ser una de les maneres com Ricard va anar recuperant, de mica en mica, l'obra del seu pare, que, si no hagués estat així, s'hauria dispersat. Per això és tan important la llista que s'ha conservat d'aquestes obres, moltes de les quals són les que han quedat a les cases de la família.

De totes maneres, Ricard Martí Aguiló també es va trobar amb altres problemes en relació amb deutes que va deixar el seu pare, com ara, per exemple, una demanda de la senyora Josefa Soler (20 d'octubre de 1915), a qui, com a hereu del pintor, li reclamava 15.000 pessetes. L'advocat Vidal Tarrago li va dir que tot s'acabaria mitjançant el pagament de 2.100 pessetes (28 de gener de 1916). Ricard va comparèixer amb el procurador Miguel Pons i Pons davant l'acusació, però s'oposà a l'embargament de béns amb què l'amenaçava la senyora Soler, atès que aquesta amenaça anava dirigida als hereus, i ni ell ni les seves germanes (Anita i Ramona) ho eren, ja que havien renunciat a l'herència en benefici dels seus germans petits el 27 de desembre de 1892. Per aquest motiu, l'advocat D. Joan Vidal i Valls i el procurador van arribar a la conclusió que la senyora Soler només volia venjar-se i molestar, per tant, es va demanar que s'aixequés la denúncia.

També el germà polític Narcís Vendrell (marit de Ramona Martí Aguiló) apareix en aquesta caixa de la família Martí-Chillida en relació amb l'obra *La Companyia de Santa Bàrbara*, amb l'escriptura datada el 6 d'agost de 1902. És una escriptura

de compra d'aquesta obra per part de la Diputació de Barcelona i està signada per Narcís Vendrell i Ricard Martí en nom dels seus germanastres:

La Excma. Diputación Provincial de Barcelona adquirió el cuadro pintado por Don Ramon Martí Alsina titulado «La Compañía de Santa Bárbara (Episodio del Sitio de Gerona)». Dicho cuadro me pertenecía por escritura pública de venta otorgada por D. Ramon Martí Alsina a mi favor ante el Notario de esta ciudad D. Antonio Gallardo y Martínez. La Excma. Diputación Provincial acordó pagar por la adquisición del referido cuadro el precio de pesetas doce mil en cuatro plazos anuales y sucesivos de pesetas tres mil cada uno de ellos y con cargo a los presupuestos de los años 1898 a 1899; 1899 a 1900; 1900 a 1901 y de 1901 a 1902 [...] El resto del capital e intereses del mismo representado los cedo desde ahora para utilidad única y exclusiva de los hijos menores

de D. Ramon Martí Alsina habidos en su matrimonio con Dª Francisca Chillida y que son Ramon, Enrique y Emilia [...].

En aquesta caixa, també s'hi pot trobar força documentació en relació amb els fills de Francisca Chillida de tipus anecdòtic. A tall d'exemple, hi ha molts rebuts de botigues, cartes de felicitació al seu germa Ricard, amb el qual tots tres tenien una bona relació, i, malauradament, un certificat de defunció de Ramon, que va morir a la ciutat de Bahía Blanca l'any 1909 amb només vint-i-tres anys en un accident ferroviari, fent de soldat.

Aquest article és només un tast del notable llegat documental de la família de Ramon Martí Alsina. No és gens habitual disposar d'un gruix tan formidable de papers que són pràcticament tota la vida d'un personatge tan seductor i tan artista. A nosaltres ens permet filar cada cop més prim i redescobrir facetes personals del pintor fins ara desconegudes.

APÈNDIX

Aquestes són les llistes de les obres que alguns dels creditors de Ramon Martí Alsina van tenir al seu poder, van comprar o es van acabar quedant, com a garantia de retorn del crèdit.

Francesc Alas de Villa Rosal

Obres deixades en garantia el dia 30 de gener de 1885:

1. *La hija del artista*, 140 x 105 cm (500 ptas).
2. *Marina, peñas, salida de sol*, 100 x 171 cm (250 ptas).
3. *Paisaje de Argenton*, 37 x 46 cm (25 ptas).
4. *Cabeza Bloch*, 38 x 28 cm (50 ptas).
5. *Marina, salida de sol, peñas*, 40 x 43 cm (30 ptas).
6. *Estudio de jardín*, 29 x 39 cm (30 ptas).
7. *Cabeza española*, 37 x 29 cm (30 ptas).
8. *Una joven mirando retratos*, marco dorado, 38 x 27 cm (40 ptas).
9. *Una joven leyendo*, marco dorado, 44 x 28 cm (50 ptas).
10. *Pescador*, 53 x 36 cm (30 ptas).
11. *Paisaje*, 83 x 124 cm (300 ptas).
12. *Verano, figura de mujer*, 131 x 79 cm (200 ptas).
13. *Campesino con uvas*, 123 x 68 cm (200 ptas).
14. *Verano, mujer recostada en unas cañas*, 79 x 131 cm (200 ptas).

Pere Borrell

Obres en garantia deixades l'1 de juliol de 1892:

1. *Las Heroínas de Gerona*.
2. *Marina grande* (350 pesetas).
3. Otra menor.
4. Otra aún menor.
5. Paisaje Peyra (Gustavo) (500 pesetas).
6. Yd. Yd. (Agustín).
7. Yd. Yd. (América).
8. *Figura volviendo la espalda* (300 pesetas x 2).
9. *La Lujuria* (500 pesetas).
10. *Plácida lectura* (350 pesetas x 3).
11. *Luna de miel* (2.000 x 4).
12. *Barca salida de sol*.
13. *Cabeza*.
14. Paisaje imitación.

[al dors del paper]:

Cuadros Ricardo

1. *Gran paisaje* (Parés).
2. País Ricardo.
3. Yd. Arboleda (más pequeño).
4. *Marina* (estudio largo).
5. *La Poesía*.
6. *La Música*.
7. *Cabeza*.
8. Yd. Negra.

Antoni Canals

Obres deixades en garantia sense data:

1. *Medio cuerpo de hombre cano, manos y periódico, tamaño natural*.
2. *Compañero. Joven rubia mirándose un anillo en la mano* (en madera).
3. *Primavera de la vida*. Cabeza medio cuerpo de joven que figuró en el Ateneo.
4. *Medio cuerpo de mujer que vuelve la cabeza*

y cubre su desnudo con seda blanca (tamaño natural).

5. *Cabeza rubia* (figuró en el Ateneo).
6. *Cabeza medio cuerpo de mujer árabe con sedas* (tamaño natural).
7. *Cabeza medio cuerpo mirando de lado y cubierta la joven con velo blanco* (en madera, tamaño natural).
8. *Figura entera, pequeña, cogiendo una flor* (va de negro).
9. *Marina grande, peñas a un lado y barcas* (300 pesetas).
10. *Paisaje, río y arboleda, compañero del anterior* (300 pesetas).
11. *Peñas, marina más prolongada que la primera* (300 pesetas).
12. *Campo de trigo con tempestad* (115 pesetas).
13. *Recuerdo de Calella*, marina serena, aguas sucias (160 pesetas).
14. *Interior peñas y árboles de Ricardo* (225 pesetas).
15. *Grupo de árboles de Argenton*, de Ricardo (compañero) (160 pesetas).
16. *Vanidad*, figura con un espejo (200 pesetas).
17. *Recuerdo de Olot*, arboleda por lo alto, de Ricardo (90 pesetas).
18. Cuadro de un camino con un pino, de Ricardo (90 pesetas).
19. *Iglesia y casa en Porqueres* (160 pesetas).
20. *Paisaje de Argenton*, de Ricardo (190 pesetas).
21. Paisaje de álamos negros, muy prolongado, por lo alto, de Ricardo (90 pesetas).
22. *Paisaje de camino y encinar* (500 pesetas).
23. *Cabeza de hombre con un periódico*, con marco (750 pesetas).
24. *Joven rubia contemplando un anillo en la mano*, con marco (750 pesetas).
25. *Costumbres de marina* (500 pesetas).
26. *Marina de aguas agitadas*, cielo despejándose (220 pesetas).
27. *Tormenta* (100 pesetas).
28. *Grupo de flores*, con marco, de Ricardo (100 pesetas).
29. *Paisito*, con marco, de Ricardo (100 pesetas).
30. *Paisito*, con marco, de Ricardo (100 pesetas).
31. *Cuadrito de troncos de árboles* (50 pesetas).
32. *Boceto de Montserrat con figuras* (80 pesetas).
33. Cuadro de Battistuzzi (*Pedralves*, pagado a dicho artista) (80 pesetas).
34. *La Vanidad*, medio cuerpo grande sacado de Dolores Oliva, brazos desnudos (2.500 pesetas).
35. *Marina grande* (750 pesetas).
36. *Marina*, menor, expuesta en can Parés (200 pesetas).
37. *Marina*, menor, sólo empezada (100 pesetas).
38. *Tentación* (500 pesetas).
39. *D. [Dolores Oliva] Lado* (200 pesetas).
40. *Yd. Frente* (50 pesetas).
41. *Ramona*.
42. D. [Dolores Oliva] brazo, lado, ropa blanca (mayor) (300 pesetas).
43. D. [Dolores Oliva] estirada (750 pesetas).
44. *Desnudo esposa* (500 pesetas).
45. Yd. D. [Dolores Oliva] (500 pesetas).

46. Yd. D. [Dolores Oliva] (500 pesetas).

47. Yd. Esposa (pequeño).

Obra que li va vendre el 31 d'octubre de 1891:

48. Tipo de española (50 pesetas).

Obres deixades en garantia el 7 de juliol de 1894:

49. *Marina grande*.
50. *Desnudo académico tamaño natural*.
51. Ydem id.
52. Ydem, reservado, id.
53. *Heroínas de Gerona*.
54. *Lujuria* (madera, menor que el natural).
55. *Rubia mirando el anillo* (cabeza y medio cuerpo).
56. Hombre como Sr. Oliva (cabeza y medio cuerpo).
57. *Tentación*.
58. *Violetas*.
59. Medio cuerpo, joven.
60. Id. volviendo el rostro y brazo y hombro desnudo.
61. *Odalisca tendida y un árabe se sorprende*.
62. *Desnudo de mujer echada de espaldas*, tamaño natural, sacado de mi esposa.
63. *Desnudo de D. O. [Dolores Oliva]*, de frente, tamaño natural.
64. *Desnudo de espaldas del mismo modelo*, pareja del anterior.
65. Medio cuerpo de D. O., manto transparente, cabeza de frente, sonriendo, como el de Estruch.
66. Cabeza medio cuerpo de D. O. de lado con una mano.
67. Medio cuerpo de D. O., manto blanco y brazo desnudo, cabeza de lado.
68. *Tipo de D. O. de frente*.
69. *Desnudo pequeño de mi esposa*.
70. *Gran marina con mar revuelta*, once palmos.
71. *Tentación*, grupo de una joven y una vieja, tamaño natural.
72. *Cabeza de mi hija Ramona*.

Miquel d'Elies

Obres en garantia de la societat Elies y Martí:

1. *Los defensores de Gerona*, sin concluir, 55 x 25 palmos.
2. *Retrato de Anita*, concluido, con marco, 60 x 47 cm.
3. *País, última hora de la tarde*, concluido, 45 x 66 cm.
4. *Dos cabezas de niños*, con marco, 38 x 48 cm.
5. *Dos niños*, grupo concluido, con marco, 28 x 38 cm.
6. Seis bocetos grandes de Gerona, de conceptos diferentes, desde 11 a 14 palmos de largo. Dos de estos con marco dorado.
7. Cinco bocetos de Gerona, de conceptos distintos, de unos 4 palmos cada uno.
8. Cuarenta conceptos relativos a Gerona, con marcas de dibujo y pintura.
9. Unos doscientos cuarenta estudios de paisaje y marina.
10. Unos treinta estudios de figura humana y animales.
11. Unos doce mil dibujos, en su mayoría estudios

del natural de paisaje, marina, figura humana, animales, entre ellos cerca de tres mil quinientos estudios de fieras entre León, Leona, Pantera, Leopardo, Tigre, Oso y otros. Trajes, costumbres, etc. Parte de estos dibujos están en ciento cuarenta cuadros desde marca mayor a la mita de ésta.

Relació d'obres destinades a París (amb el número original que portava en el catàleg de la societat)

En una carta adreçada al pintor el 9 de juliol de 1876:

1. (350) *Marina. Se ve un vapor en el fondo*, 30 x 75 cm (35 ptas).
2. (358) *Marina con oleadas y un cadáver en la playa*, 45 x 84 cm (70 ptas).
3. (368) *Marina. Playa con barcas, cielo nublado*, 22 x 57 cm (25 ptas).
4. (372) *Marina, mar revuelto*, 46 x 107 cm (100 ptas).
5. (465) *Marina, temporal en las aguas, tormenta y rayos*, 43 x 99 cm (150 ptas).
6. (467) *Marina con celajes*, empezado por Anita, 32 x 52 cm (50 ptas).
7. (468) *Marina, con ruinas en la costa*, 30 x 67 cm (50 ptas).
8. (471) *País, interior de un jardín en el Putxet, sol tarde*, 46 x 31 cm (350 ptas).
9. (472) *Tipo catalana, La lavandera*, 60 x 40 cm (125 ptas).
10. (473) *Marina tempestuosa, marineros sacando lancha*, 35 x 91 cm (300 ptas).
11. (474) *Marina, restos de una lancha, efectos de luz*, 49 x 82 cm. (150 ptas).
12. (475) *País lluvioso, vista desde la galería de la V. Claris*, 43 x 73 cm (500 ptas).
13. (476) *País tempestad, punto de vista del Putxet*, 45 x 51 (125 ptas).
14. (477) *Marina, playa de Barcelona*, 40 x 67 (250 ptas).
15. (478) *País, efectos de niebla, mulos y carros*, 29 x 46 cm (50 ptas).
16. (481) *Marina lluviosa, mar tranquila y transparente*, 35 x 106 cm (200 ptas).
17. (482) *Marina, mar verde, barcas en el agua*, 35 x 92 cm (200 ptas).
18. (483) *Marina, gran oleaje y gaviotas*, 27 x 100 cm (100 ptas).
19. (491) *Marina, mar borrascoso, olas rompiendo*, 60 x 107 cm (300 ptas).
20. (498) *Una cabra roja con cabritos*, 17 x 33 cm (30 ptas).
21. (502) *Malos consejos*, grupo de una vieja y una joven, 48 x 35 cm (300 ptas).
22. (505) *Cuestión de música*, grupo de Cuyás y Jaume, 77 x 43 cm (100 ptas).
23. (506) *La madre*, cuadro en madera, 41 x 33 cm (300 ptas).
24. (529) *La holganza*, figura de mujer echada, 30 x 76 cm (100 ptas).
25. (530) *Madre en el jardín*, 40 x 26 cm (150 ptas).
26. (556) *Antes del baño*, figura de mujer desnuda, tamaño natural, 200 x 90 cm (500 ptas).
27. (557) *Antes del baño*, figura de mujer desnuda, tamaño natural, 200 x 90 cm (500 ptas).

Relació d'obres destinades a Londres

En una carta adreçada al pintor el 9 de juliol de 1876:

28. (5) *La Mancha del Crimen*, figura de hombre, 174 x 121 cm (1000 ptas).

29. (61) *La arboleda. País, impresiones de Tiana*, 47 x 70 cm (750 ptas).
30. (62) *La arboleda del Llobregat, cercana del Noya*, 38 x 88 cm (1000 ptas).
31. (63) *La arboleda. País, impresiones de Tayá*, 31 x 71 cm (750 ptas).
32. (150) *Las tórtolas, joven al levantarse de la cama*, 46 x 32 cm (1000 ptas).
33. (322) *Mercado del Borne*, boceto, 53 x 86 cm.
34. (395) *Marina con figura y pescadores*, 40 x 74 (200 ptas).
35. (464) *Marina, celajes*, 62 x 175 cm (500 ptas).
36. (466) *Figura lúgubre. País, cercanías de Sarriá*, 58 x 108 cm (500 ptas).
37. (469) *Gitanos acampados*, 43 x 83 cm (500).
38. (470) *La Maquinista. Tipo de una joven catalana*, 31 x 40 cm (250 ptas).
39. (479) *Torrente cerca de Granollers*, 36 x 48 cm (150 ptas).
40. (480) *País, vista de Tayá*, 36 x 48 cm (250 ptas).
41. (484) *País con palmeras*, 38 x 61 cm (200 ptas).
42. (485) *Torrente de Sarriá*, 34 x 48 cm (500 ptas).
43. (492) *Molinos de S. Pedro*, 71 x 121 cm (500 ptas).
44. (493) *País. Arboleda en Sarriá*, 72 x 117 cm (1000 ptas).
45. (494) *País. Montaña en Montjuich*, 88 x 118 cm (1000 ptas).
46. (496) *Horas tristes. Figura de Anita enlutada*, 85 x 70 cm (350 ptas).
47. (500) *La Contemplación*, tipo rubio, figura medio cuerpo tamaño natural, 79 x 60 cm (500 ptas).
48. (501) *Tipo meridional*, figura medio cuerpo, tamaño natural de Ángela, 79 x 60 cm (500 ptas).
49. (503) *La nueva Sibila*, figura de mujer, medio cuerpo, 88 x 68 cm (300 ptas).
50. (504) *Una gitana con un perro*, 29 x 19 cm (250 ptas).
51. (507) *Patio fecundo en recuerdos históricos (ant^a Inquisición)*, 104 x 72 cm (300 ptas).
52. (508) *Torrente de Sarriá*, 112 x 130 cm (500 ptas).
53. (509) *Becerras*, 18 x 32 cm (150 ptas).
54. (526) *La Primavera*, figura de mujer, tamaño natural, 155 x 105 cm (1000 ptas).
55. (527) *El Otoño*, figura de mujer, tamaño natural, 155 x 105 cm (1000 ptas).
56. (528) *Una vista del Putxet*, país grande, 138 x 170 cm (600 ptas).
57. (544) *Tipo español*, figura de mujer, medio cuerpo, tamaño natural, 79 x 60 cm (250 ptas).
58. (545) *Tipo español*, La Condesa, medio cuerpo, tamaño natural, 60 x 40 cm (100 ptas).
59. (548) *Tipo español*, La Condesa, medio cuerpo, tamaño natural, 40 x 30 cm (250 ptas).
60. (549) *Tipo español*, La Condesa, medio cuerpo, tamaño natural, 40 x 30 cm (250 ptas).
61. (550) *Tipo español*, figura de mujer, medio cuerpo, 40 x 30 cm (250 ptas).
62. (551) *Tipo español*, figura de mujer, medio cuerpo, 40 x 30 cm (250 ptas).
63. (552) *Tipo español*, figura de mujer, medio cuerpo, 40 x 30 cm (250 ptas).
64. (553) *La Carta*, figura de mujer leyendo una carta, 46 x 32 cm (500 ptas).
65. (554) *Montjuich*, país, 120 x 97 cm (500 ptas).

66. (555) *Montjuich*, país, 120 x 97 cm (500 ptas).
67. (559) *Un jardín del Putxet*, país, 36 x 48 cm (500 ptas).
68. (560) *Un jardín del Putxet*, país, 36 x 48 cm (500 ptas).

Relació d'obres que es destinen a assistència als tallers

En una carta adreçada al pintor el 9 de juliol de 1876:

69. (1) *Las heroínas de Gerona*, 375 x 225 cm (2000 ptas).
70. (7) *Carlota, retrato de familia*, 208 x 105 cm.
71. (8) *Anita, retrato de familia*, 135 x 85 cm (500 ptas).
72. (46) *Ensayos de amor. Tipo de Sevilla*, 120 x 90 cm (32 ptas).
73. (106) *Retrato de Camilo*, 150 x 90 cm.
74. (161) *Una niña jugando con una muñeca*. Acuarela, 17 x 25 cm (16 ptas).
75. (187) *La Naranjera con un marinero (La Habana)*, 53 x 40 cm (500 ptas).
76. (323) *Mercado del Borne*, se ve el Paseo de S. Juan, 58 x 114 cm (100 ptas).
77. (426) *Ramona en el Paseo de Gracia*, boceto, 60 x 50 cm (60 ptas).
78. (489) *País, efecto de luz y lluvia*, 34 x 40 cm (40 ptas).
79. (490) *País, celajes y sol de tarde*, 34 x 40 cm (75 ptas).
80. (495) *País, riera de Montmeló*, 68 x 156 cm (600 ptas).
81. (510) *Mi cabeza quince años atrás*.
82. (511) *Cabeza de Carlota*, tamaño natural.
83. (512) *Cabeza de Ramona*, tamaño natural.
84. (513) *Anita con sombrero*, tamaño natural.
85. (514) *Camilo*, óvalo, tamaño natural.
86. (515) *Retrato de Anita*.
87. (516) *Retrato de Carlota*.
88. (517) *Retrato de Carlota*, empezado.
89. (518) *Retrato de Ramona*.
90. (519) *Carlota*, retrato empezado.
91. (520) *Estudio sobre Carlota*, medio cuerpo.
92. (521) *Cabeza de Camilo*.
93. (522) *Carlota*.
94. (523) *Retrato de Ricardo*.
95. (524) *Grupo de Carlota y Ninet abrazados*.
96. (525) *Grupo de Anita y Camilo*, bosquejo de tamaño natural.
97. (531) *Retrato de Pellicer*, 127 x 76 cm (100 ptas).
98. (532) *Retrato de Tusquets*, 127 x 76 cm (100 ptas).
99. (533) *Mujer desnuda y echada*, 100 x 184 cm (500 ptas).
100. (534) *Antes del baño*, figura de mujer desnuda en pie, 167 x 78 cm (150 ptas).
101. (535) *En el baño*, figura de mujer desnuda con el pelo tendido, 169 x 120 cm (300 ptas).
102. (536) *Sitio de Gerona*, cuadro abocetado, 137 x 290 cm (100 ptas).
103. (537) *Sitio de Gerona*, boceto de un episodio, 137 x 290 cm (100 ptas).
104. (538) *Sitio de Gerona*, boceto de un episodio, 137 x 290 cm (100 ptas).
105. (539) *Sitio de Gerona*, boceto de un episodio, 121 x 214 cm (50 ptas).
106. (540) *Sitio de Gerona*, boceto de un episodio, 121 x 214 cm (50 ptas).
107. (541) *Sitio de Gerona*, boceto de un episodio, 56 x 86 cm (50 ptas).

108. (542) *Sitio de Gerona*, boceto de un episodio, 59 x 69 cm (25 ptas).
 109. (543) *Sueño envenenado*, figura de mujer durmiendo, tamaño natural, 82 x 205 cm (500 ptas).
 110. (546) *Tipo español*, figura de medio cuerpo, 40 x 60 cm (100 ptas).
 111. (547) *Tipo español*, figura de medio cuerpo, 40 x 60 cm (50 ptas).
 112. (558) *La pescadera con un marinero (Havana)*, 53 x 40 cm (500 ptas).

Relació d'obres destinades a la venda a Barcelona

En una carta adreçada al pintor el 9 de juliol de 1876:

113. (72) *La conversión de S. Pablo*, boceto, 59 x 41 cm (25 ptas).
 114. (74) *La conversión de S. Pablo*, boceto, 59 x 41 cm (25 ptas).
 115. (347) *País. El puente de Molins de Rei*, 48 x 88 cm (250 ptas).
 116. (348) *Marina*, playa con una población al fondo, 35 x 90 cm (30 ptas).
 117. (349) *Las ruinas de Sta. Ana*, 25 x 50 cm (25 ptas).
 118. (351) *Figura. Tipo de Ángela*, 60 x 48 cm (50 ptas).
 119. (352) *Figura. Boceto de Ángela*, 34 x 27 cm (10 ptas).
 120. (353) *País. Camino con niebla*, 16 x 30 cm (6 ptas).
 121. (354) *País, puesta de sol*, gran celaje, 37 x 46 cm (10 ptas).
 122. (355) *Marina*, una costa con barcas, 20 x 45 cm (6 ptas).
 123. (356) *Figuras*, boceto de la edad media, 10 x 19 cm (3 ptas).
 124. (357) *País lluvioso*, riera, 25 x 45 cm (25 ptas).
 125. (359) *Marina*, dos barcas en la playa, 50 x 78 cm (40 ptas).
 126. (360) *Marina con oleaje*, 25 x 57 cm (15 ptas).
 127. (361) *País*, efecto de niebla, grande, 37 x 79 cm (35 ptas).
 128. (362) *País*, efecto de sol y lluvia, 28 x 34 cm (8 ptas).
 129. (363) *Marina*, efecto de luz en el mar, 70 x 90 cm (100 ptas).
 130. (364) *País*, cañaveral en una riera, 48 x 84 cm (90 ptas).
 131. (365) *País tomado del ensanche*, efecto de niebla grande, 35 x 78 cm (35 ptas).
 132. (366) *Figura de mujer*, estudio de Layeta, 57 x 39 cm (40 ptas).
 133. (367) *País nevado*, 45 x 105 cm (75 ptas).
 134. (369) *País*, arboleda y aguas, 60 x 47 cm (80 ptas).
 135. (370) *País*, efecto de niebla y palmeras en el fondo, 54 x 38 cm (15 ptas).
 136. (371) *País*, efecto de niebla entre peñas, 97 x 75 cm (50 ptas).
 137. (373) *Marina*, costa catalana con barca y figura, con sol, 63 x 74 cm (75 ptas).
 138. (374) *Marina*, efecto de luna y figuras, 63 x 74, (75 ptas).
 139. (375) *País, arboleda y caserío*, efecto de niebla, 40 x 58 cm (8 ptas).
 140. (376) *Una cabra*, 15 x 22 cm (40 ptas).
 141. (377) *País*, efecto de niebla con arboleda y caserío, 12 x 20 cm (6 ptas).
 142. (378) *Desnudo de mujer*, 15 x 17 cm (5 ptas).
 143. (379) *Figura de mujer*, tipo de Ángela con un medallón, 60 x 48 cm (8 ptas).
 144. (380) *La conversión de S. Pablo*, boceto, 59 x 41 cm (3 ptas).
 145. (381) *Marina*, copia de Camilo, 20 x 51 cm (15 ptas).
 146. (382) *Figura, voluntario catalán de la guerra de África*, 60 x 55 cm (30 ptas).
 147. (384) *Marina con horizontes prolongados*, nubes tarde, 45 x 60 cm (35 ptas).
 148. (386) *Flores*, de J. P. [Jaume Pons Martí] dirigido por Martí, 35 x 27 cm (8 ptas).
 149. (387) *La Primavera*, figura de mujer, 50 x 35 cm (75 ptas).
 150. (388) *País lluvioso*, 35 x 45 cm (30 ptas).
 151. (389) *Flores*, de J. P. [Jaume Pons Martí] dirigido por Martí, 60 x 35 cm (6 ptas).
 152. (390) *País con palmeras*, 60 x 34 cm, (25 ptas).
 153. (391) *Marina, mar verdoso*, 19 x 68 cm (15 ptas).
 154. (392) *Marina*, playa y costa, cielo lluvioso, 20 x 60 cm (15 ptas).
 155. (393) *Una cabra*, 16 x 34 cm (20 ptas).
 156. (394) *País con palmeras*, 20 x 38 cm (25 ptas).
 157. (396) *Figuras de la edad media*, boceto, 10 x 20 cm (5 ptas).
 158. (397) *Figuras, tipo de un Sr. y otro tomado de Nicolau*, 20 x 28 cm (6 ptas).
 159. (398) *Marina*, 0,5 x 10 cm (1 pta).
 160. (399) *Marina*, 0,5 x 10 cm (1 pta).
 161. (400) *Figura de hombre, un pobre*, 40 x 34 cm (35 ptas).
 162. (401) *Figura de mujer. La mujer en la gruta*, 55 x 34 cm (12 ptas).
 163. (402) *Figura de mujer. Joven con flores*, 55 x 34 cm (12 ptas).
 164. (403) *Numancia*, boceto, 50 x 70 cm (10 ptas).
 165. (404) *Sitio de Gerona*, boceto, 40 x 57 cm (35 ptas).
 166. (405) *Sitio de Gerona*, boceto, 45 x 62 cm (10 ptas).
 167. (406) *Un militar a caballo. Figuerola*, 40 x 32 cm (8 ptas).
 168. (407) *Una Sra. a caballo. La de Figuerola*, 40 x 32 cm (8 ptas).
 169. (408) *País, celajes*, 14 x 30 cm (5 ptas).
 170. (409) *Figura mujer*, estudio de Layeta, 23 x 15 cm (6 ptas).
 171. (410) *Marina*, barcas y salida de sol, 20 x 36 cm (8 ptas).
 172. (411) *Figura de mujer*, medio cuerpo, joven, tamaño natural, 87 x 63 cm (12 ptas).
 173. (412) *Países*, dos señalados con las letras A y B, 48 x 85 (12 ptas).
 174. (413) *Una Virgen*, boceto, 36 x 27 cm (6 ptas).
 175. (414) *Cuadro bíblico*, boceto, 19 x 31 cm (10 ptas).
 176. (415) *Flores*, ramos de peonías pintado en la riera de S. Juan, 48 x 74 cm (12 ptas).
 177. (416) *Un torero*, 40 x 12 cm (6 ptas).
 178. (417) *País*, efecto de niebla, 23 x 37 cm (10 ptas).
 179. (418) *Marina*, mar ceniciento, oleaje, tiempo lluvioso, 17 x 44 cm (8 ptas).
 180. (419) *Marina*, cielo de lluvia, efecto de luz, olas, 30 x 50 cm (12 ptas).
 181. (420) *Marina*, lluvia, viento, barcas, marejada, 19 x 45 cm (10 ptas).
 182. (421) *Flores*, de J. P. [Jaume Pons Martí], dirigidas por Martí, 50 x 30 cm (15 ptas).
 183. (422) *País nebuloso*, arboleda y aguas, 34 x 50 cm (15 ptas).
 184. (423) *Flores*, de J. P. [Jaume Pons Martí], dirigidas por Martí, 40 x 34 cm (5 ptas).
 185. (424) *País nebuloso*, 55 x 45 cm (8 ptas).
 186. (425) *Flores*, de J. P., dirigidas por Martí, 60 x 35 cm (8 ptas).
 187. (427) *Flores*, de J. P., dirigidas por Martí, 30 x 34 cm (8 ptas).
 188. (428) *Figura*, boceto, 20 x 34 cm (5 ptas).
 189. (429) *Flores*, de J. P., dirigidas por Martí, 50 x 35 cm (7 ptas).
 190. (430) *Figura de mujer*, boceto de Anita leyendo, 17 x 13 cm (6 ptas).
 191. (431) *Grupo de figuras de la edad media*, 14 x 21 cm (4 ptas).
 192. (432) *Efecto de lluvia*, 10 x 20 cm (4 ptas).
 193. (433) *Somatén catalán*, 21 x 20 cm (5 ptas).
 194. (434) *Hombre y mujer desnudos*, boceto, 26 x 35 cm (4 ptas).
 195. (435) *País* (Bayreda), 57 x 94 cm (25 ptas).
 196. (436) *Boceto de la guerra de África*, 25 x 44 cm (6 ptas).
 197. (437) *Catalanes en somatén*, 18 x 24 cm (10 ptas).
 198. (438) *Numancia*, boceto, 50 x 70 cm (25 ptas).
 199. (439) *Marina con niebla*, 19 x 45 cm (10 pas).
 200. (440) *País con niebla*, 24 x 37 cm (10 ptas).
 201. (441) *Camino de Sarriá*, 36 x 49 cm (9 ptas).
 202. (442) *Una Sra. peinando a una niña*, tipo de Ramona y tía, 35 x 27 cm (75 ptas).
 203. (443) *País, arboleda del Putxet*, apuntes del natural, 20 x 46 cm (6 ptas).
 204. (444) *Tipo de mujer catalana*, 29 x 19 cm (4 ptas).
 205. (445) *Una cabra*, 9 x 14 cm (5 ptas).
 206. (446) *Una montañesa con cesta de frutas*, 50 x 35 cm (75 ptas).
 207. (447) *Marina*, barcas, mar oscuro, efectos de luz, 28 x 60 cm (30 ptas).
 208. (448) *Un niño y un león*, 9 x 20 cm (3 ptas).
 209. (449) *Tipo de un catalán*, 19 x 28 cm (5 ptas).
 210. (450) *Marina*, efecto de salida de sol, 30 x 71 cm (25 ptas).
 211. (451) *Una mujer tendida*, 10 x 23 cm (5 ptas).
 212. (452) *Una Virgen*, 30 x 29 cm (5 ptas).
 213. (453) *País con niebla*, 30 x 53 cm (15 ptas).
 214. (454) *Sitio de Gerona*, boceto, 25 x 39 cm (8 ptas).
 215. (455) *Croquis de un somatén*, bastón, 16 x 19 cm (5 ptas).
 216. (456) *La seducción*, boceto, 32 x 24 cm (10 ptas).
 217. (457) *Una figura de medio cuerpo*, 30 x 24 cm (10 ptas).
 218. (458) *País nebuloso*, 45 x 55 cm (10 ptas).
 219. (459) *Marina*, 20 x 50 cm (8 ptas).
 220. (460) *País*, una llanura con árboles, 16 x 25 cm (8 ptas).
 221. (461) *Una figura*, óvalo, 60 x 50 cm (30 ptas).
 222. (462) *Una cabra y un cabrito*, 16 x 33 cm (20 ptas).
 223. (463) *Una mujer abanicándose*, boceto, 23 x 12 cm (5 ptas).
 224. (486) *País, campo de trigo, cielo tempestuoso*, 44 x 98 cm (150 ptas).
 225. (487) *País, campo de trigo verde*, 44 x 98 cm (150 ptas).
 226. (497) *Una cabra y un cabrito*, 15 x 23 cm (40 ptas).
 227. (499) *Cabras blancas*, 17 x 32 cm (30 ptas).

Primera relació d'obres escollides pel senyor Elias per saldar el deute amb Martí Alsina

Al voltant de l'1 de març de 1878, que va ser quan es va fer el contracte d'anul·lació de la societat:

1. (5) *La Mancha del Crimen*.
2. (150) *Las Tórtolas*.
3. (61) *Arboleda de Tiana*.
4. (62) *Cercanías de Noyá*.
5. (63) *Cercanías de Tayá*.
6. (187) *La Naranjera*.
7. (322) *Mercado del Borne*.
8. (347) *Paisaje. Alrededores de Molins de Rey*.
9. (349) *Ruinas de Sta. Ana*.
10. (395) *Marina con pescadores*.
11. (465) *Marina*.
12. (466) *Figura de Camilo*.
13. (469) *Gitanos acampados*.
14. (473) *Marina*.
15. (477) *País lluvioso*.
16. (481) *Marina*.
17. (482) *Marina*.
18. (483) *Marina, gaviotas*.
19. (484) *Paisaje con palmeras*.
20. (492) *Molinos de S. Pedro*.
21. (493) *Paisaje. Arboleda en Sarriá*.
22. (494) *Paisaje. Montaña en Montjuich*.
23. (495) *Paisaje. Riera en Montmeló*.
24. (496) *Horas tristes. Anita enlutada*.
25. (501) *Tipo meridional (Ángela)*.
26. (502) *Malos consejos (grupo de una vieja y una joven)*.
27. (504) *Una gitana con un perro*.
28. (505) *Cuestión de música*.
29. (506) *La madre (cuadro en madera)*.
30. (507) *Patio de la Antigua Inquisición*.
31. (508) *Torrente de Sarriá*.
32. (509) *Becerras*.
33. (526) *La Primavera*.
34. (527) *El Otoño*.
35. (543) *Sueño envenenado*.
36. (554) *Paisaje, impresiones de Montjuich*.
37. (555) *Paisaje, impresiones de Montjuich*.
38. (558) *La Pescadera*.
39. (559) *Paisaje. Un jardín del Putxet*.
40. (560) *Paisaje. Un jardín del Putxet*.
41. (580) *Marina con una mujer en la playa*.
42. (586) *Una cabeza de león*.
43. (604) *Tipo de Peret*.
44. (605) *Amor materno*.
45. (606) *La Caridad*.
46. (607) *La madre gitana*.
47. (611) *Marina, mar agitada, monte a la izquierda*.
48. (612) *Jóvenes catalanas en la fuente*.
49. (616) *Paisaje. Acacias del Putxet*.
50. (617) *Paisaje. Acacias del Putxet*.
51. (620) *Tipo español (Vehills)*.
52. (621) *Tipo español (Vehills)*.
53. (645) *Gitanos pobres*.
54. (646) *Paisaje (torrente, Ricard)*.
55. (707) *La Luna de Miel*.
56. (708) *Una mirada (joven española)*.
57. (709) *Un capricho (joven alcanzando una flor)*.
58. (593) *Una cabeza de leona*.
59. (378) *Desnudo de mujer*.
60. (46) *Ensayos de amor (cabeza Sibilla)*.
61. (432) *Efecto de lluvia*.
62. (445) *Una cabra*.
63. (414) *Boceto de un cuadro bíblico*.
64. (572) *Una mujer estudio del natural*.
65. (401) *Una mujer en una gruta*.
66. (581) *Un hombre mirando unos cuadros*.
67. (392) *Playa y costas de marina con cielo lluvioso*.
68. (402) *Una joven con flores*.
69. (400) *Un pobre*.
70. (451) *Una mujer tendida*.
71. (578) *Estudio de salida de sol con niebla (boceto)*.
72. (385) *Ramo de peonia sobre un tapete azul*.
73. (391) *Una marina con mar verdoso*.
74. (441) *País. Camino de Sarriá*.
75. (369) *País. Una arboleda y aguas*.
76. (582) *Un grupo de gitanos (acuarela)*.
77. (584) *Una escena del Quijote (acuarela)*.
78. (370) *Un efecto de niebla con palmeras en el fondo*.
79. (567) *País niebla (boceto)*.
80. (365) *Efecto de niebla grande (tomado del Ensanche, sol mañana)*.
81. (366) *Figura de mujer. Estudio de Layeta*.
82. (455) *Croquis de un somatén (en cartón)*.
83. (601) *Grupo de casas. Paisaje con niebla*.
84. (382) *Retrato de un voluntario catalán en la guerra de África*.
85. (571) *Tipo de un Sr. y una Sra (boceto de Nicolau y Sra.)*.
86. (458) *País nebuloso*.
87. (404) *Sitio de Gerona (boceto)*.
88. (541) *Sitio de Gerona (boceto representando un episodio de aquel)*.
89. (361) *País, efecto de niebla grande*.
90. (412) *Una marina*.
91. (536) *Sitio de Gerona (boceto representando un episodio de aquel)*.
92. (537) *Sitio de Gerona (boceto representando un episodio de aquel)*.
93. (1) *Las Heroínas de Gerona*.
94. (569) *Paisaje con montes nevados en segundo término*.
95. (323) *Mercado del Borne (boceto)*.
96. (628) *Unos naufragos*.
97. (427) *Flores (de J. P. [Jaume Pons Martí] dirigido por Martí)*.
98. (386) *Flores (de J. P. [Jaume Pons Martí] dirigido por Martí)*.
99. (429) *Flores (de J. P. [Jaume Pons Martí] dirigido por Martí)*.
100. (423) *Flores (de J. P. [Jaume Pons Martí] dirigido por Martí)*.
101. (425) *Flores (de J. P. [Jaume Pons Martí] dirigido por Martí)*.
102. (421) *Flores (de J. P. [Jaume Pons Martí] dirigido por Martí)*.
103. (389) *Flores (de J. P. [Jaume Pons Martí] dirigido por Martí)*.
104. (587) *Una cabeza de tigre*.
105. (586) *Una cabeza de león*.
106. (591) *Una calle (boceto)*.
107. (74) *La Conversión de S. Pablo (boceto)*.
108. (388) *País lluvioso*.
109. (447) *Una marina con barcas, mar oscuro, efecto de luz*.
110. (453) *País con niebla*.
111. (461) *Una mulata (óvalo)*.
112. (590) *Una marina (boceto)*.
113. (422) *País nebuloso, arboleda y aguas*.
114. (353) *País con niebla, camino*.
115. (393) *Una cabra*.
116. (437) *Catalanes en somatén*.
117. (420) *Una marina, tiempo de lluvia, viento, barcas, marejada*.
118. (417) *Efecto de niebla*.
119. (351) *Figura. Tipo de Ángela*.
120. (562) *Paisaje. Un torrente, caída de agua entre peñas*.
121. (405) *Sitio de Gerona (boceto)*.
122. (355) *Marina, una costa con barcas*.
123. (390) *País con palmeras*.
124. (396) *Figuras de la edad media (boceto)*.
125. (357) *País lluvioso*.
126. (394) *País con palmeras*.
127. (424) *País nebuloso*.
128. (354) *País, puesta de sol, gran celaje*.
129. (384) *País con horizontes prolongados, nubes tarde*.
130. (416) *Un torero*.
131. (72) *La Conversación de S. Pablo (boceto)*.
132. (589) *Una marina, mar revuelta*.
133. (359) *Marina, dos barcas*.
134. (532) *Figura, tipo de artista (Tusquets)*.
135. (8) *Anita (retrato de familia)*.
136. (570) *Paisaje (boceto)*.
137. (580) *Una marina con una mujer tendida en la playa*.
138. (583) *Paisaje, lozana vegetación, tiempo lluvioso*.
139. (430) *Boceto de una figura (Anita leyendo)*.
140. (444) *Tipo de mujer catalana*.
141. (563) *Tipo de joven catalana. Muchacha abanicándose*.
142. (568) *Puente sobre la acequia condal*.
143. (348) *Una marina (playa con una población al fondo)*.
144. (495) *País. Riera de Montmeló*.
145. (415) *Un ramo de peonías pintado en la riera de S. Juan*.
146. (459) *Una marina*.
147. (564) *Grupo de gitanos*.
148. (358) *Marina, oleadas y un cadáver en la playa*.
149. (349) *Ruinas de Sta. Ana*.
150. (374) *Una marina con figuras, efecto de luna*.
151. (373) *Una marina. Costas catalanas con barcas y figuras con sol*.
152. (371) *Un efecto de niebla entre peñas*.
153. (501) *Tipo meridional (figura medio cuerpo, tamaño natural)*.
154. (531) *Retrato de Pellicer*.
155. (574) *Una marina (boceto)*.
156. (462) *Una cabra y tres cabritos*.
157. (376) *Campo de trigo (boceto de paisaje)*.
158. (410) *Una marina y unas barcas a la salida del sol*.
159. (456) *La seducción (boceto)*.
160. (409) *Una testa de estudio (figura de Layeta)*.
161. (368) *Marina. Una playa con barcas, cielo nublado*.
162. (362) *País. Efecto de sol y lluvia*.
163. (576) *Una marina*.
164. (565) *Retrato de D. Alfonso XII*.
165. (587) *Una marina (salida de sol con barcas en la playa)*.
166. (452) *Una Virgen (boceto)*.

Valentí Escardó

Amb data aproximada de principis de 1891, atès que els pagarés vencien l'abril i el maig d'aquell mateix any:

1. 2 marinas.
2. 1 paisaje.

3. 1 retrato del pintor Tusquets.
4. 1 retrato de un ingeniero francés.
5. 1 retrato de una señora.
6. 1 retrato de una señora.
7. 1 retrato de una negra, forma oval.
8. 1 retrato de una joven.
9. 1 retrato de la poesía.
10. 1 marina muy pequeña.
11. 1 puesta de sol.
12. 1 marina.
13. Las cuatro estaciones del año con figuras.
14. 2 bustos de mujeres: la Inocencia y la Lujuria.
15. 1 cabeza de animal.

Gaspar Espriu

Obres deixades en garantia el dia 13 de setembre de 1884:

1. *Mujer en traje de torero brindando* (marco dorado), 55 x 35 cm.
2. *Un paisaje*, 38 x 55 cm.
3. *Rambla, vigiliades de Navidad* (boceto), 15 x 18 cm.
4. *Retrato*.
5. *Mujer desnuda* (con marco), 15 x 21 cm.
6. *Retrato de mujer*, 61 x 53 cm.
7. *Una florista* (con marco), 26 x 20 cm.
8. *Paisaje*, 36 x 48 cm.
9. *Cabeza de tigre*, 20 x 35 cm.
10. *Cabeza de tigre*, 31 x 40 cm.
11. *Tipo de mujer valenciana*, 53 x 34 cm.
12. *Día de nieve*, 79 x 128 cm.
13. *Un país*, 23 x 26 cm.
14. *Un país*, 26 x 30 cm.
15. *La primavera* (medio cuerpo grande), 131 x 79 cm.
16. *Las cañas*, 31 x 37 cm.
17. *Rambla de las flores* (boceto), 74 x 119 cm.
18. *Marina, mar tranquilo*, 66 x 130 cm.
19. *En el baño*, 31 x 38 cm.
20. *Un joven observando una señora*, 41 x 41 cm.
21. Ocho cuadros representando estaciones y épocas del año de dimensiones parecidas (figuras pequeñas).
22. *Una joven que está pintando*.
23. *Una señora en un jardín*.

Joan Espriu

Obres deixades en garantia el dia 13 d'agost de 1885:

1. *Marina después de la borrasca*, 123 x 257 cm.
  2. *San Juan*, 111 x 127 cm.
  3. *Una joven pensativa*, 100 x 75 cm.
  4. *Marina, playa, salida de sol*, 80 x 168 cm.
  5. *Marina, playa, velas extendidas*, 76 x 128 cm.
  6. *Marina, playa, barcas en arreglo*, 75 x 151 cm.
  7. *Arboleda*, 89 x 42 cm.
  8. *Paisaje y arboleda*, 91 x 53 cm.
  9. *Tipo mirando libros*, 28 x 56 cm.
  10. *Paisaje de Valencia*, 40 x 73 cm.
  11. *Paisaje de Valencia*, 49 x 53 cm.
  12. *Tres países*, cada uno de 26 x 36 cm.
  13. *Marina*, 45 x 44 cm.
  14. *La pescadera*, 44 x 19 cm.
  15. *La mujer morisca*, 32 x 25 cm.
  16. *Cabeza de niño con sombrero*, 29 x 29 cm.
  17. *País y Peña*, 26 x 32 cm.
  18. *Una mujer*, 56 x 37 cm.
  19. *Marina, costa y barcas*, 24 x 75 cm.
- Obres deixades en garantia el dia 23 de juliol de 1884:
20. *Una joven contemplando un anillo* (500 ptas).
  21. *Medio cuerpo de viejo* (250 ptas).

22. *Otro viejo con barba blanca* (200 ptas).
23. *Marina, terreno, barco, figuras* (200 ptas).
24. *Paisaje, torrente en la Garriga* (300 ptas).
25. *Cabeza de estudio (morisca)* (75 ptas).
26. *Cabeza de estudio (española)* (75 ptas).
27. *Cabeza y medio cuerpo en porcelana* (75 ptas).
28. *Torrente* (50 ptas).
29. *Vista de Mollet* (200 ptas).
30. *Marina* (75 ptas).
31. *Una pantera* (con marco) (75 ptas).

Obres deixades en garantia el dia 20 d'octubre de 1883:

32. *La favorita del Harén*, 84 x 195 cm.
33. *Mujer en el baño*, 191 x 94 cm.
34. *Serviente africano*, 168 x 95 cm.
35. *Invierno. Joven rusa*, 130 x 80 cm.
36. *Primavera. Tipo del mediodía*, 130 x 80 cm.
37. *Tipo asiático (París)*, 65 x 51 cm.
38. *Tipo árabe (óvalo)*, 52 x 45 cm.
39. *Pan* (cabeza alegórica), 45 x 34 cm.
40. *Recelo* (cabeza), 47 x 37 cm.

Obres deixades en garantia el dia 5 d'agost de 1884:

41. *Marina, costa catalana, inmediaciones de Caldetas* (con marco dorado, 9 x 4 aprox.).
42. *La Yracundia* (grupo de familia, esposa víctima de las iras del esposo. Lienzo de unos 1,5 x 2 palmos, con marco negro y dorado).
43. *Marina, lancha con pescadores*, 2 x 3 palmos aprox.
44. *Cuatro cuadritos apaisados de mujeres lujuriosas*, 1 x 1,5 palmos aprox.
45. *Señorita leyendo*, 3,5 x 1,5 palmos.
46. *Estudio de cabeza de león*, 1,5 x 1,5 palmos.
47. *Desnudo de mujer, medio cuerpo, tamaño natural*.
48. *Desnudo de mujer, tamaño natural* (sin bastidor).
49. *Un señor árabe* (fantasía árabe, figuras mitad del natural).
50. *Odalisca, desnudo de mujer*.

Obres deixades en garantia el dia 1 de juliol de 1884:

51. *El recelo*, 56 x 82 cm (con marco dorado).
52. *Grupo de gitanas andaluzas*, 85 x 122 cm.
53. *Paisaje de primavera*, 47 x 153 cm.
54. *Marina, tranquilas aguas*, 79 x 135 cm.
55. *Marina, temporal*, 69 x 147 cm.
56. *Marina, orilla y costa, mar tranquila*, 69 x 147 cm.
57. *Marina, orilla y costa, mar tranquila*, 40 x 73 cm.
58. *Paisaje, arboleda y niebla*, 39 x 71,5 cm.
59. *Cabeza de león*, 67 x 57 cm.
60. *Cabeza de tigre*, 67 x 57 cm.
61. *Marina, mar revuelto*, 90 x 200 cm.
62. *Odalisca*, 192 x 87 cm (desnudo).
63. *Paisaje, salida de sol* (bosque y peñas), 8 x 130 cm.
64. *Paisaje, bosque y lluvia*, 110 x 170 cm.
65. *Desnudo de mujer, tamaño natural*, 160 x 75 cm.
66. *Desnudo de mujer, medio cuerpo*, 98 x 75 cm.
67. *Cabeza de mujer, tamaño natural*, 60 x 50 cm.
68. *Cabeza de mujer, tamaño natural*, 51 x 25 cm.
69. *Paisaje grande, vista de la Garriga*, 80 x 207 cm.
70. *Desnudo de mujer, cuerpo entero*, 83 x 35 cm.
71. *Sueño envenenado, medio cuerpo mujer*, 92 x 38 cm.

72. *Desnudo de mujer contemplando sus gracias, medio cuerpo*, 55 x 39 cm.
73. *Cabeza de león*, 67 x 57 cm.
74. *Cabeza de tigre*, 67 x 57 cm.
75. *Marina, mar revuelto*, 90 x 202 cm.

Obres deixades en garantia el dia 30 de gener de 1885:

76. *Paisaje, arboleda y río*, 81 x 121 cm (250 ptas).
77. *La Trilla*, 69 x 125 cm (25 ptas).
78. *Una joven mirando entregas*, 124 x 69 cm (300 ptas).
79. *Niña en una jaula*, 39 x 26 cm (20 ptas).
80. *Florero*, 62 x 40 cm (60 ptas).
81. *Marina, salida de sol, barca y figuras*, 61 x 38 cm (40 ptas).
82. *Vista en la Ametlla*, 38 x 59 cm (30 ptas).
83. *Florero*, 60 x 32 cm (60 ptas).
84. *Una niña en un jardín*, 36 x 57 cm (30 ptas).
85. *Hiena*, 37 x 29 cm (60 ptas).
86. *Tipo mujer hombro desnudo*, 55 x 43 cm (50 ptas).
87. *Estudio mujer, reflejo sol*, 60 x 44 cm (50 ptas).
88. *Grupo infantil*, 73 x 55 cm (100 ptas).
89. *Frutas*, 52 x 36 cm (50 ptas).
90. *Naturaleza muerta, liebres*, 98 x 45 cm (60 ptas).
91. *Tipo flamenco* (25 ptas).

Obres deixades en garantia el dia 26 de maig de 1885:

92. *Desnudo de realismo* (tamaño natural), 193 x 100 cm.
93. *Desnudo de mujer, muchacha andaluza*, 173 x 76 cm (1000 ptas).
94. *Muchacha medio cuerpo, desnudo de espaldas*, 100 x 75 cm (1.275 ptas).
95. *Nevada en Barcelona*, 80 x 129 cm (250 ptas).
96. *Cabeza de andaluza*, 51 x 36 cm (200 ptas).
97. *Florero*, 53 x 44 cm (150 ptas).
98. *Verano, figura de mujer*, 179 x 131 cm (100 ptas).
99. *Viejo discolorido, medio cuerpo*, 70 x 60 cm (500 ptas).
100. *Primavera, figura de mujer*, 134 x 78 cm (1000 ptas).
101. *Vista general de la Garriga*, 200 x 73 cm (1000 ptas).
102. *Rambla de las Flores de Barcelona*, 75 x 134 cm (300 ptas).
103. *Marina*, 8 x 3 palmos.
104. *Pantera*, con marco, 2 x 1,5 palmos.
105. *Marina, mar y costa*, 4,5 x 2,5 palmos.
106. *Marina grande con celaje grandioso y embarcaciones ancladas, y Peña con figuras en el primer término*.
107. *Diversiones en el puerto de St. Feliu de Guixols cuando la fiesta Mayor*.
108. *Desnudo de mujer echada* (menor que el natural).

Ramon Estruch

Obres deixades en garantia el dia 26 d'abril de 1872:

1. *Un rincón de monjas*, 118 x 149 cm (600 ptas).
2. *Boceto del cuadro del Borne*, 76 x 109 cm (250 ptas).
3. *Cercanías del Noya*, 66 x 116 cm (600 ptas).
4. *Terreno de Montjuich después de la tormenta*, 62 x 97 cm (300 ptas).
5. *Arboleda de Tiana*, 75 x 98 cm (400 ptas).
6. *Camino de Tayá*, 59 x 99 cm (400 ptas).

7. *Camino, agua y bueyes*, 69 x 88 cm (180 ptas).
8. *Puesta de sol*, 47 x 87 cm (80 ptas).
9. *País, chubasco*, 38 x 55 cm (50 ptas).
10. *Casa Dibiú, cercanías Granollers*, 55 x 100 cm (200 ptas).
11. *Orillas del Besós*, 59 x 72 cm (150 ptas).
12. *Orillas del Besós*, 59 x 72 cm (150 ptas).
13. *Camino cerca de Granollers*, 59 x 72 cm (150 ptas).
14. *Vista en el término de Tayá*, 59 x 72 cm (250 ptas).
15. *Tipo de española*, 103 x 83 cm (300 ptas).
16. *Una joven catalana (Viveza!)*, 59 x 48 cm (250 ptas).
17. *Una joven catalana (Reflexión)*, 59 x 48 cm (250 ptas).
18. *Una joven catalana (Reflexión)*, 59 x 48 cm (200 ptas).
19. *Una joven catalana (Reflexión)*, 59 x 48 cm (200 ptas).
20. *La Naranjera catalana (grupo)*, 79 x 66 cm (500 ptas).
21. *Pescadera catalana (grupo)*, 79 x 66 cm (500 ptas).
22. *Las tórtolas*, 72 x 58 cm (750 ptas).
23. *La carta amorosa*, 72 x 58 cm (400 ptas).
24. *Una madre*, 58 x 43 cm (250 ptas).
25. *Amor a la lectura (una joven en su cama)*, 52 x 97 cm (150 ptas).

Robert Fàbregas

Obres deixades en garantia el dia 1 de juliol de 1886:

1. *Marina, mar tranquilo, celaje de nubes llenas*, 40 x 100 cm.
2. *Marina, mar tranquilo, con costa*, 40 x 100 cm.
3. *Marina, mar revuelto, celaje de tempestad*, 80 x 100 cm.
4. *Marina, mar revuelto*, 70 x 130 cm.
5. *Marina, oleadas, barco que se pierde y naufragos*, 50 x 70 cm.
6. *Paisaje del Congost*, 85 x 180 cm.
7. *Desnudo de mujer con brazos levantados*, tamaño natural.
8. *Desnudo de mujer echada*, 20 x 65 cm.
9. *Una joven rubia discurriendo con mirada vaga*, 100 x 75 cm.
10. Ídem, algo variado.
11. *Grupo de gitanas andaluzas*, tamaño natural, 140 de alto.
12. *Tipo de joven rubia en contemplación*, 60 x 40 cm.
13. Otro tipo pendant de joven de ojos negros mirando picarescamente.
14. Otro ídem con bellos ojos.
15. Otro pendant de los anteriores.

Josep Ribet

Obres deixades en garantia l'11 de maig de 1877:

1. *Una señorita leyendo o mirando un papel* (está de lado con vestido azul), lienzo prolongado de 60 cm. de alto.
2. *Joven trabajadora leyendo o apoyada en su máquina de coser* (medio cuerpo, en cartón piedra), de 35 cm. de alto.
3. *Boceto de toros* (copia de Ricardo para Pons), de 35 cm. de largo.
4. Ídem.
5. *País del Llobregat*.

6. *Paisito por lo alto*, árboles y camino, de unos 30 cm. de alto.
7. *Paisito por lo alto, árboles, cielo lluvioso*. Carretera de Sarriá. Sobre 40 x 70 cm.
8. *País largo y estrecho. Montes y celajes*, 40 cm. de largo.
9. *Marina compañera*.
10. *Marina, mar movido*.
11. *Marina, neblina, barcas, salida de sol*, 40 x 90 cm.
12. *Marina, costa catalana*, 30 x 55 cm.
13. *Marina, barcas, cantos vivos de sol*, más pequeño.
14. *Marina, cielo y aguas tristes*, 30 x 50 cm.
15. *Retrato ovalado de mujer* (lienzo cuadrado).
16. Cuadrito en madera representando dos jóvenes recién casados poniendo él el arete a su esposa.
17. *País grande, arboleda y río, puesta de sol*.

Gustau Saborit

Obres deixades en garantia el dia 14 d'agost de 1885:

1. *Desnudo de realismo* (mujer tamaño natural), acabado, 193 x 100 cm.
2. *Desnudo de mujer andaluza* (tamaño natural, cuerpo entero, hecho 25 años atrás), acabado, 173 x 76 cm.
3. *Mujer, desnudo de espaldas*, acabado, 100 x 75 cm.
4. *Nevada en Barcelona*, sin acabar, 8 x 129 cm.
5. *Cabeza de andaluza*, sin acabar, 52 x 36 cm.
6. *Florero*, acabado, 52 x 44 cm.
7. *Verano, figura de mujer*, sin acabar, 131 x 79 cm.
8. *Viejo discutiendo*, acabado, 173 x 60 cm.
9. *Primavera, figura de mujer*, sin acabar, 134 x 78 cm.
10. *Vista general de la Garriga*, no acabado, 73 x 200 cm.
11. *Rambla de las flores de Barcelona* (boceto importante), 75 x 134 cm.
12. *País aguacero*, acabado, de 5 x 7,5 cm.
13. *Calella, salida de la iglesia*, acabado, de 3,5 x 4, 5 palmos.
14. *Calle de Montmeló*, 2,5 x 3,5 palmos.
15. *Mujer torero brindando*, con marco, acabado, de más de 2 palmos x 3.
16. *País, arboleda y agua*, acabado, 84 x 122 cm.
17. *Figura*, medio cuerpo, 42 x 65 cm.
18. *Cabeza de mujer*, acabado, 35 x 27 cm.
19. *Cabeza de tigre*, 28 x 32 cm.
20. *Cabeza de leona*, 42 x 33 cm.
21. *Cabeza de león*, de 37 x 32 cm.
22. *Mujer, medio cuerpo, contemplando su cabellera*, tamaño natural, por acabar. (Aquesta última es va substituir per dues marines.)

Llista d'obres en possessió de Francisca Chillida al mes de maig de 1907 rebudes

de Ricard Martí Aguiló

1. *Paisaje de río con un hombre que lo badea*, por concluir, 98 x 217 cm (200 ptas).
2. Ídem (original), 98 x 205 cm (300 ptas).
3. *Marina, tempestad*, concluida, firmada, 103 x 209 cm (400 ptas).
4. *Paisaje, campo de trigo* (bosquejado), 93 x 190 cm (25 ptas).
5. *Celaje, riera*, sin concluir, 84 x 186 cm (100 ptas).

6. *Marina, efecto de luz*, concluida, firmada, 95 x 150 cm (300 ptas).
7. *Retratos hijos Duvarry*, 148 x 88 cm (5 ptas).
8. *Marina, bosquejo*, 90 x 155 cm (10 ptas).
9. *Paisaje, deteriorado*, por concluir, 68 x 145 cm.
10. *La Cena*, bosquejo, 77 x 128 cm (15 ptas).
11. *Semidesnudo*, firmado, 130 x 80 cm (25 ptas).
12. *Figura mujer*, empezado, 93 x 83 cm (50 ptas).
13. *País, Vilamajor*, firmado, 34 x 67 cm (100 ptas).
14. *Tigre*, firmado, 80 x 99 cm (100 ptas).
15. *Alameda*, 64 x 128 cm (300 ptas).
16. *Alameda y agua*, 19 x 56 cm (100 ptas).
17. *Estudio de cepas*, alterado de color, 58 x 130 cm (20 ptas).
18. *País, Besós*, empezado, 50 x 102 cm (10 ptas).
19. *Ermita San Lley*, sin concluir, 84 x 165 cm (150 ptas).
20. *Semidesnudo*, concluido, 130 x 80 cm (400 ptas).
21. *Estudio montes y valles*, 62 x 84 cm (40 ptas).
22. *Estudio Ramona*, 70 x 38 cm (40 ptas).
23. *Estudio álamos*, 27 x 35 cm (20 ptas).
24. *Figura mujer con flores*, 45 x 25 cm (75 ptas).
25. *Estudio país, cielo, luz*, 31 x 59 cm (30 ptas).
26. *Marinita*, concluida, firmada, 25 x 55 cm (125 ptas).
27. *Marinita*, concluida, firmada, 25 x 55 cm (125 ptas).
28. *País, primavera inesperada*, 50 x 110 cm (75 ptas).
29. *Paisaje*, empezado, 50 x 110 cm (5 ptas).
30. *Bosquejo de frutos y figura*, 90 x 54 cm (10 ptas).
31. *Comienzo país, efecto sol*, 40 x 102 cm (5 ptas).
32. *País, lontananza*, 44 x 65 cm (45 ptas).
33. *San Jerónimo*, concluido, firmado, 56 x 48 cm (500 ptas).
34. *Cabeza de león*, concluido, firmado, 82 x 60 cm (100 ptas).
35. *País, San Julián*, sin concluir, 52 x 100 cm (200 ptas).
36. *País*, sin concluir, 52 x 100 cm (200 ptas).
37. *Estudio Vilamajor*, 20 x 63 cm (10 ptas).
38. *Montañas*, 26 x 45 cm (30 ptas).
39. *Marina, mar revuelto*, concluido, 50 x 110 cm (300 ptas).
40. *Bosquejo cascada*, 100 x 58 cm (25 ptas).
41. *Bosquejo país*, 50 x 68 cm (5 ptas).
42. *San Juan Bautista*, 70 x 42 cm (100 ptas).
43. *Id. Cuadro antiguo deteriorado*, 78 x 58 cm (50 ptas).
44. *Retrato Sra. Duvarry*, concluido, firmado, 65 x 50 cm (125 ptas).
45. *Marina, Barceloneta*, concluido, firmado, 38 x 70 cm (125 ptas).
46. *Testa*, comienzo alterado, 58 x 43 cm (10 ptas).
47. *Estudio almendros*, firmado, 45 x 55 cm (100 ptas).
48. *Figura en una sombra*, firmado, 58 x 39 cm (150 ptas).
49. *Estudio herrador*, 55 x 43 cm (100 ptas).
50. *Improvisación niebla*, firmado, 45 x 63 cm (100 ptas).
51. *Proyecto de composición bíblica*, 42 x 60 cm (20 ptas).
52. *Retrato niña*, 62 x 36 cm (25 ptas).
53. *Estudio de almendros floridos*, retirado Sr. Borrell, 36 x 68 cm (50 ptas).
54. *Puesta de sol con silueta mujer*, retirado Sr. Borrell, 30 x 63 cm (100 ptas).

55. *San Lley, Vilamajor*, retirado Sr. Borrell, 39 x 69 cm (110 ptas).
56. *Marina*, reproducción, 27 x 46 cm (75 ptas).
57. *Vilamajor, puesta de sol*, retirado Sr. Borrell, 26 x 44 cm (50 ptas).
58. *Celajes*, 34 x 60 cm (10 ptas).
59. *Estudio niebla*, 39 x 59 cm (15 ptas).
60. *Estudio uvas*, comienzo, 25 x 60 cm (10 ptas).
61. *Celaje*, retirado Sr. Borrell, 18 x 45 cm (10 ptas).
62. *San Juan*, 35 x 27 cm (25 ptas).
63. *Notas color país*, retirado Sr. Borrell, 15 x 46 cm (5 ptas).
64. *Notas color país*, retirado Sr. Borrell, 15 x 46 cm (5 ptas).
65. *Notas color país*, retirado Sr. Borrell, 26 x 35 cm (5 ptas).
66. *Notas color país*, retirado Sr. Borrell, 10 x 18 cm (5 ptas).
67. *Notas color país*, retirado Sr. Borrell, 10 x 18 cm (5 ptas).
68. *Estudio color país*, retirado Sr. Borrell, 19 x 35 cm (5 ptas).
69. *Marina*, 22 x 35 cm (30 ptas).
70. *País Sarriá*, 31 x 41 cm (100 ptas).
71. *País Sarriá*, 28 x 40 cm (75 ptas).
72. *País [...]*, 28 x 40 cm (75 ptas).
73. *Figura mujer con sandía*, firmado, 39 x 28 cm (75 ptas).
74. *Estudio de árboles, encinas*, 22 x 43 cm (15 ptas).
75. *Estudio marina*, 20 x 50 cm (5 ptas).
76. *Estudio país*, 26 x 43 cm (20 ptas).
77. *Proyecto decorativo*, 25 x 45 cm (5 ptas).
78. *Estudio tabaquerías*, 20 x 42 cm (10 ptas).
79. *Estudio celaje*, 21 x 50 cm (10 ptas).
80. *Estudio Borne*, 24 x 47 cm (5 ptas).
81. *Boceto cena*, 14 x 20 cm (5 ptas).
82. *Estudio recuerdo campo de trigo*, 11 x 37 cm (10 ptas).
83. *Apunte Paquita*, 39 x 29 cm (10 ptas).
84. *Estudio nieve*, 11 x 50 cm (5 ptas).
85. *Estudio país*, 27 x 34 cm (5 ptas).
86. *Estudio cielo, luz*, firmado, 19 x 30 cm (10 ptas).
87. *Estudio país, montañas*, firmado, 16 x 27 cm (10 ptas).
88. *Estudio*, 10 x 16 cm (5 ptas).
89. *Estudio*, 10 x 16 cm (5 ptas).
90. *Estudio*, 10 x 16 cm (5 ptas).
91. *Estudio*, 10 x 16 cm (5 ptas).
92. *Estudio*, 10 x 16 cm (5 ptas).
93. *Estudio de pájaros*, 25 x 24 cm (5 ptas).
94. *Estudio de niebla*, 19 x 29 cm (5 ptas).
95. *Estudio*, deteriorado, 19 x 29 cm (5 ptas).
96. *País*, firmado, 19 x 27 cm (25 ptas).
97. *Estudio, costa de Sant Feliu*, firmado, 15 x 24 cm (10 ptas).
98. *Estudio gitana*, 22 x 11 cm (10 ptas).
99. *Estudio gitana*, 22 x 11 cm (5 ptas).
100. *Estudio gitana*, 16 x 10 cm (5 ptas).
101. *Estudio gitana*, 16 x 10 cm (5 ptas).
102. *Estudio gitana*, 16 x 10 cm (5 ptas).
103. *Marinitas*, firmado, 10 x 27 cm (15 ptas).
104. *Estudio fiera*, 14 x 20 cm (5 ptas).
105. *Nota*, 14 x 20 cm (5 ptas).
106. *Estudio sol figura*, firmado, 19 x 14 cm (10 ptas).
107. *Estudio uvas*, 14 x 19 cm (5 ptas).
108. *Boceto [...]*, 21 x 13 cm (5 ptas).
109. *Notas*, 16 x 10 cm (5 ptas).
110. *Notas*, 16 x 10 cm (5 ptas).
111. *Notas*, 16 x 10 cm (5 ptas).
112. *Cielo, celaje*, 21 x 58 cm (10 ptas).
113. *Notas de playa*, 21 x 55 cm (10 ptas).
114. *Recuerdo de Calella*, firmado, 23 x 33 cm (25 ptas).
115. *Panorama, estudio llano de Llinàs*, firmado, 16 x 47 cm (10 ptas).
116. *Estudio chopos*, firmado, 11 x 25 cm (5 ptas).
117. *Estudio chopos*, firmado, 11 x 25 cm (5 ptas).
118. *Puesta de sol*, firmado, 14 x 26 cm (5 ptas).
119. *Estudio de chopos*, firmado, 13 x 41 cm (5 ptas).
120. *Estudio de chopos*, firmado, 12 x 33 cm (5 ptas).
121. *Notas cielo*, firmado, 10 x 23 cm (5 ptas).
122. *Estudio país*, firmado, 10 x 16 cm (5 ptas).
123. *Estudio montañas Vilamajor*, firmado, 10 x 16 cm (5 ptas).
124. *Apunte figura*, 59 x 33 cm (15 ptas).
125. *Comienzo cuadro jardín*, 32 x 40 cm (20 ptas).
126. *Apunte celaje*, 19 x 50 cm (5 ptas).
127. *Apunte huracán y lluvia*, 25 x 31 cm (10 ptas).
128. *Tema de Mataró*, 19 x 56 cm (50 ptas).
129. *Estudio chopos*, firmado R. M., 8 x 23 cm (5 ptas).
130. *Estudio chopos*, firmado R. M., 8 x 23 cm (5 ptas).
131. *Notas color*, firmado R. M., 13,5 x 21,5 cm (5 ptas).
132. *Notas color*, firmado R. M., 13 x 21 cm (5 ptas).
133. *Notas color*, firmado R. M., 13, 5 x 21,5 cm (5 ptas).
134. *Notas color*, firmado R. M., 14 x 25 cm (5 ptas).
135. *Notas color*, firmado R. M., 10 x 21 cm (5 ptas).
136. *Notas color*, firmado R. M., 10 x 21 cm (5 ptas).
137. *Notas color*, firmado R. M., 10 x 17 cm (5 ptas).
138. *Notas color*, firmado R. M., 13,5 x 21,5 cm (5 ptas).
139. *Notas color*, firmado R. M., 10 x 21 cm (5 ptas).
140. *Notas color*, firmado R. M., 10 x 21 cm (5 ptas).
141. *Notas color*, firmado R. M., 10 x 21 cm (5 ptas).
142. *Notas color*, firmado R. M., 13 x 26 cm (5 ptas).
143. *Notas color*, firmado R. M., 13,5 x 21,5 cm (5 ptas).
144. *Notas color*, firmado R. M., 10 x 21 cm (5 ptas).
145. *Notas color*, firmado R. M., 10 x 21 cm (5 ptas).
146. *Notas color*, firmado R. M., 10 x 21 cm (5 ptas).
147. *Notas color*, firmado R. M., 10 x 21 cm (5 ptas).
148. *Notas color*, firmado R. M., 10 x 21 cm (5 ptas).
149. *Notas color*, firmado R. M., 10 x 21 cm (5 ptas).
150. *Notas color*, firmado R. M., 17 x 27 cm (5 ptas).
151. *Notas color*, firmado R. M., 10 x 14 cm (5 ptas).
152. *Notas color*, firmado R. M., 13,5 x 21,5 cm (5 ptas).
153. *Notas color*, firmado R. M., 12 x 38 cm (5 ptas).
154. *Notas color*, firmado R. M., 14 x 32 cm (5 ptas).
155. *Notas color*, firmado R. M., 15 x 21 cm (5 ptas).
156. *Notas color*, firmado R. M., 11 x 27 cm (5 ptas).
157. *Notas color*, firmado R. M., 13,5 x 21,5 cm (5 ptas).
158. *Pescadera* (cuadro mío que me reservo), 130 x 45 cm (750 ptas).
159. *En el baño* (cuadro mío que me reservo), 48 x 26 cm (1000 ptas).
160. *Cleopatra* (cuadro mío que me reservo), 98 x 90 cm (1000 ptas).
161. *Efecto de mujer con uvas*, por terminar, 95 x 50 cm (200 ptas).
162. *S. Julián de Vilatorra* (mío que me reservo), 25 x 36 cm (1000 ptas).
163. *Encinas de Vilamajor*, 25 x 35 cm (750 ptas).
164. *Panorama desde San Lley*, 102 x 213 cm (750 ptas).
165. *[...]mujer*, por concluir, 210 x 97 cm (125 ptas).
166. *San Juan [...]*, comienzo, 137 x 232 cm (40 ptas).
167. *Estudio*, 14 x 33 cm (5 ptas).
168. *Estudio*, firmado, 15 x 24 cm (5 ptas).
169. *Estudio*, firmado, 14 x 33 cm (5 ptas).
170. *Estudio, niebla*, 40 x 52 cm (5 ptas).
171. *Cielo*, 23 x 33 cm (5 ptas).
172. *Estudio*, 16 x 33 cm (5 ptas).